

KARMELITAANSE VORMING
NR. 25

DE KARMELITESSEN IN DE
NEDERLANDEN
vóór TERESA VAN AVILA

door
p. dr. Adr. Staring O.Carm.

Almelo 2017

Voor eerder verschenen uitgaven in de Reeks Karmelitaanse Vorming zie:
<http://www.nederlandscarmelitaansinstituut.nl/> Vervolgens op 'Teksten'.

VOORWOORD

Dit tweede deel van een drieluik over het leven en werken van de 15e-eeuwse Prior Generaal Johannes Soreth O.Carm. beschrijft de geschiedenis van de eerste karmelitessenkloosters, die in de 15e eeuw in de Lage Landen zijn gesticht. In 1452 nam Soreth de begijnen te Geldern op in de Karmelorde en daarmee was de Tweede Orde in de Lage Landen een feit. Vanuit Geldern is het eerste karmelitessenklooster in Nederland gesticht te Haarlem in 1465 en de zusters van Haarlem hebben in 1482 een tweede klooster gesticht in Rotterdam. Deze karmelpresentie heeft geduurd tot 1581. In dat jaar is het klooster te Haarlem opgeheven door de Protestantse overheid. Het klooster te Rotterdam was al eerder verlaten door de zusters, omdat het vanwege grote nood en armoede verkocht moest worden in 1556 (of 1572).

Dankzij het in 2011 uitgekomen *Monasticon Carmelitanum Neerlandicum* van dr. Antoine Jacobs zijn de gegevens over beide kloosters op schrift gesteld. Begin jaren zestig van de vorige eeuw schreef dr. Adrianus Staring O.Carm. [1919-1996] een interne publicatie over de eerste karmelitessenkloosters die gesticht waren vóór Teresa van Avila, voor de zusters karmelitessen [KONTAKT nr. 3; okt. 1962, p.3-34]. Met grote precisie heeft Staring deze geschiedenis van de karmelitessenklooster beschreven. Vanwege de schaarse informatie over de vrouwelijke karmelpresentie in de 15^e en 16^e eeuw wordt zijn artikel nu opnieuw uitgegeven.

Deze uitgave is tot stand gekomen met medewerking van Henk de Bruijn, geassocieerd aan de Nederlandse Karmelprovincie, die Staring's gestencilde tekst gedigitaliseerd heeft en dankzij Gerry van der Loop, die zorg heeft gedragen voor de vormgeving van de teksten.

Almelo, 22 januari 2017.

Sanny Bruijns O.Carm.

INLEIDING

Op 9 oktober van het jaar 1452 ontving de Zalige Johannes Soreth door de bulle CUM NULLA de pauselijke volmacht om kloosters van maagden, weduwen, begijnen, mantellaten en afzonderlijke personen tot het kleed en de levenswijze van de Orde van Karmel op te nemen. De bulle bepaalt niets over de levenswijze, maar laat dit over aan de generaal en de provinciaals van de Orde. Men kan de bulle beschouwen als de volmacht voor het ontstaan van de tweede Orde en van de reguliere tertiariissen. Van de seculiere derde Orde kan men alleen spreken in zover het vrouwen betreft, die in gemeenschap in de wereld leven. Men zal dus bij elk afzonderlijk klooster moeten zien welke de levenswijze was van de zusters, of hoe deze zich in de loop van de tijd ontwikkelde, om te bepalen of zij tot de tweede Orde behoorden. Ofschoon het onderscheid tussen tweede Orde en reguliere derde Orde pas in de loop van de 16^e eeuw verschijnt, zullen wij hier spreken over de tweede Orde of moniales, wanneer de zusters verplicht zijn tot het goddelijk officie in koor en tot een strikte klauuur. In dit artikel willen we de levenswijze bepalen van de stichtingen in de Nederlanden vóór de H. Teresia van Avila. Met de naam Nederlanden verstaan we het tegenwoordige grondgebied van Holland en België, waartoe ook een deel van Geldern gerekend moet worden, dat in de 18e eeuw aan Pruisen overging.

GELDERN 1452

In de stad Geldern waren drie begijnhoven, die zich kort voor 1400 verenigden in één er van genaamd "ten Elsen". De Karmelieten, die ook de parochie van Geldern hadden, waren belast met de geestelijke leiding van de begijnen. In de Nederlanden en in het gebied van de Nederrijn waren de begijnhoven zeer talrijk. Zij vormden op een speciale plaats een afgescheiden parochie met een oratorium of kerk, een ziekenhuis en een kerkhof; het geheel omsloten door een muur waarin één of meer poorten, die 's avonds op een vastgesteld uur werden gesloten.

De begijnen waren geen religieuzen in de eigenlijke zin van het woord; zij legden geen religieuze geloften af. Zij beloofden alleen de zuiverheid te onderhouden gedurende hun verblijf in het begijnhof en gehoorzaamheid aan de statuten, aan de oversten en aan het kerkelijk gezag; ze deden geen gelofte van armoede. Ze leefden in de huisjes van het begijnhof zonder gemeenschappelijke refter; alle dagen woonden zij één of meer missen bij, hadden wel voorgeschreven gebeden maar geen canonieke uren. De parochiedienst werd verzorgd door een pastoor en kapelaans; meestal waren het religieuzen die geestelijke leiding gaven en dan tegelijk pastoor waren.

Bij gelegenheid van zijn apostolisch bezoek aan Nederland en Duitsland in de jaren 1451 en 1452 had kardinaal Nicolaas van Cusa voorgeschreven dat alle vrome vrouwen, die gemeenschappelijk leefden, maar zonder bepaalde regel, zoals de zusters van het gemene leven, een goedgekeurde regel moesten kiezen en zich aan moesten sluiten bij een bestaande orde. Het is mogelijk dat dit de aanleiding is geweest voor de begijnen van Geldern om te vragen toegelaten te worden tot de Regel van de Karmelorde.

4 februari 1452 gaf kardinaal Nicolaas van Cusa te Leuven toestemming aan de begijnen van Onze. L. Vrouw ten Troost te Vilvoorde om het habijt aan te nemen en de regel te volgen van St. Augustinus, op voorwaarde dat zij het canonieke officie zouden bidden en de gebruiken van de Augustinessen van Soniënbosch zouden volgen. Dit voorschrift schijnt echter nooit te zijn uitgevoerd.

In ieder geval willigde de generaal Joh. Soreth reeds voor het verkrijgen van de bulle CUM NULLA op 10 mei 1452 te Keulen - waar hij het provinciaal kapittel van Nederduitsland had gepresideerd - het verzoek in van de zusters van Geldern, liet hen toe tot de Regel en gaf de Prior van het klooster te Geldern volmacht hen tot de Orde en de professie toe te laten om voortaan te leven volgens de Regel en de Konstituties van de Orde. Hij stelde de zusters onder de gehoorzaamheid van bovengenoemde Prior, die met de toestemming en

de raad van de Provinciaal moest zorgen voor het religieuze habijt van onze Orde en voor de wijze van leven overeenkomstig de personen en de plaats.

Na zijn terugkeer uit Italië gaf Joh. Soreth op 14 oktober 1453 aan de zusters van Geldern de pauselijke volmacht om in de Orde te worden opgenomen door de bulle CUM NULLA. Na de bekendmaking van de bulle werden enkele "voorwaarden of bepalingen" opgesteld voor de zusters welke niet gepubliceerd zijn door de uitgevers van deze brief.

Deze vormden de eerste algemene statuten (konstituties) voor de karmelitessen. Uit de tekst van de twee brieven, zoals die tot ons gekomen zijn, zou men niet met zekerheid kunnen opmaken, of de zusters nu reeds tot de tweede Orde gerekend moeten worden.

Uit de bepalingen voor de zusters in Nieuwkerk in het jaar 1455, waarin wordt verwezen naar de zusters van Geldern, kan men besluiten, dat ook de zusters van Geldern aanstonds of spoedig dezelfde levenswijze zullen hebben gehad, dus goddelijk officie en klausuur.

Over de zusters is niet veel bekend. Ze stonden onder de prior van Geldern, die ook de biechtvader benoemde. In het jaar 1490 stierf de priorin of "Mater" Catharina de Horst; in 1497 de subpriorin en procurates; in 1498 de Mater, en tussen 1498-1517 de subpriorin Joanna van Arnhem. In 1574 waren er 34 zusters; 5 waren onlangs gestorven.

NIEUWKERK 1455

De stichting in het dorp Nieuwkerk, tussen de stad Geldern en Aldekerk in het hertogdom Geldern, schijnt oorspronkelijk een begijnhof te zijn geweest. Als Johannes Soreth hen op 15 augustus 1455 vanuit Moers krachtens pauselijke volmacht in de Orde opneemt, noemt hij ze "Godgewijde zusters, inclusen onzer Orde" en zegt, dat zij reeds lang "een leven leiden van inclusen, dienaressen van Christus, onder de titel van onze heilige Orde", maar nog niet op wettige wijze op gezag van de H. Stoel daarin waren opgenomen.

De begijnen, die niet afzonderlijk, maar in een begijnhof woonden, werden "beghine clause" of "inclusae" genoemd. Het woord "inclusorium" dat Soreth gebruikt, zal wel begijnhof betekenen. In deze brief geeft Soreth verschillende bepalingen voor hun toekomstige levenswijze. Hij neemt ze op tot de Regel, het habijt en de professie en stelt Petrus in Domo (Nijenhuis?) tot zijn vikarius aan, die volgens de konstituties van de Orde in de volgende bepalingen heeft te voorzien: De toegang is verboden voor alle mannen van welke graad, staat of conditie ze ook zijn, hetzij van onze of van een andere Orde, hetzij voor wereldlijke personen; behalve in onvermijdelijke noodzaak voor de priester die het Viaticum of Laatste Oliesel binnen moet brengen. Daarom moet er zoals bij andere kloosterzusters een spreekkamer worden gebouwd waar volgens de Regel de (Mater domus) Moeder van het huis de bezoekers ontvangen zal. Hij draagt de vicarius op om zelf of door iemand anders de Regel en de Konstituties van de Orde in het Duits te vertalen: "Quantum statui vestro deservierit", voorzover het overeenkomt met de staat van de zusters. Als er moeilijkheden zijn bij de verklaring van Regel en konstituties zal zijn voorzichtigheid de authentieke uitleg zijn. Hij verdeelt de zusters vervolgens in "inclusae" die nooit mogen uitgaan, en "non inclusae" die voor de boodschappen buiten zorgen (externa procuratio), en schrijft hun een witte mantel voor zonder capuche. Wanneer de laatsten echter buiten het dorp komen, mogen ze een mantel dragen van zwarte of grijze wol (laken?). Zij mogen echter nooit alleen, maar moeten altijd met een gezellin uitgaan. De vicarius kan dispensereren wat de lengte der gebeden betreft, behalve die, welke in de Regel zijn voorgeschreven. In de gevallen die aan de provinciaal zijn gereserveerd kan hij zelf, of door de prior van Geldern of een andere geschikte biechtvader van de Orde dispensereren, ook voor de zusters in Geldern. Om God gemakkelijker te dienen mogen zij van het huidige "inclusorium" verhuizen naar dat wat ze onlangs gebouwd hebben. Van dan af zullen zij een gemeenschappelijk leven leiden: Gemeenschappelijk in de refter eten, in een gemeenschappelijk "laboratorium" werken, en op bepaalde plaatsen en uren gemeenschappelijk recreatie houden. (Op gezette tijden en plaatsen gedurende korte tijd over nuttige en heilzame dingen spreken. Dispensatie van Eugenius IV). Hij ontslaat ze tenslotte van alle regels, ceremonies en gebruiken van begijnen (inclusae), welke ze tot nog toe onderhouden hebben en plaatst ze onder de vrijheid van de

Regel.

De manier van leven, welke de generaal hier voorschrijft is niet meer die van begijnen maar van de tweede Orde. Hij voert niet alleen Regel en Konstituties van de Orde in, het habijt en de professie, maar ook het gemeenschappelijk leven, het koorgebed - tenminste voor de koorzusters - en het slot.

In het jaar 1490 stierven in dit klooster: Sophia Hillichs, Metta van Geldern, Christina de Burich; Metta Schwagermans, Mater; Mater Mechtildis, die vele jaren subpriorin van het konvent was. In het jaar 1493 Gertrudis; 1495 vijf zusters en 1496 de procurates van het convent. In het jaar 1574 waren er 28 zusters. In de godsdienstoorlog had het klooster, dat onbeschermd in een dorp lag, veel te lijden onder plunderingen van soldaten en verminderde het aantal zusters. Daarom werd het op last van de provinciaal Laurentius Cuper 20 november 1590 naar Geldern overgebracht en met alle goederen en lasten geïncorporeerd in het klooster "ten Elsen".

DINANT 1455

De stichting van dit klooster ging waarschijnlijk nog dat van Nieuwkerk vooraf: op zijn laatst in het jaar 1455. Want de bisschop van Luik, die het klooster kanoniek oprichtte was Johannes van Heinsberg, die 22 november 1455 afstand deed als bisschop van Luik ten gunste van Louis de Bourbon. In het jaar 1455 of daarvoor dus stond Jan van Heinsberg toe, het Begijnhof of hospitaal van St. Jan Evangelist en Maria Magdalena om te vormen "en clostre monaetique" (in een klooster), onder voorwaarde dat de oude zieke begijnen die er nog waren voor hun leven zouden worden onderhouden door de zusters.

De opvolger van Jan van Heinsberg, Louis de Bourbon, keurde de oprichting van het klooster goed in het jaar 1456. De premonstratense abt van Leffe echter beweerde rechten te hebben en liet beslag leggen op de Rechten van Eigendom. Hij begon een proces, dat echter door een scheidsrechterlijke beslissing eindigde: de zusters moesten jaarlijks een zekere hoeveelheid spelt (grove tarwe) betalen. Johannes Soreth liet op 4 januari 1459 zowel de oprichting van het klooster als de overeenkomst met de Abt van Leffe door de Paus goedkeuren.

Hoewel dus het klooster eerst het hospitaal en de kapel van een begijnhof was geweest, waren het niet de oude zieke begijnen, die overgegaan waren naar de Orde van Karmel, maar alleen de gebouwen waren veranderd "in officinis monasticis", in kloostergebouwen.

De eerste zusters heetten: Elisabeth Trahudin, Jeanne de Saint Hubert en Jeanne Prosilite. De zusters hadden een slot en koorgebed, zoals blijkt uit de brief van de magistraat van Dinant aan de generaal overste van de Premonstratensen van 5 oktober 1456; "er de aandacht op vestigend hoe enkele vrome vrouwen zich hebben teruggetrokken in een klooster en de leefwijze en het habijt van de Orde van O.L. Vrouw van de Berg Karmel hebben aangenomen, God voortdurend dienend in godvruchtige contemplatie". 8 oktober schonk J. de Manes de zusters het huis, dat voorheen genoemd werd: Huis van de Abt van Grantpreit. In de jaren 1461-1465 werden de zusters minstens tweemaal bezocht door Johannes Soreth, o.a. op 23 september in 1464.

De stad Dinant werd in augustus 1466 geplunderd en in brand gestoken door de troepen van Charolais, de toekomstige Karel de Stoute, en ook het klooster van de karmelitessen werd totaal verwoest. De zusters vluchtten weg naar Huy en Namen, waar zij nieuwe kloosters stichtten. Vanuit Namen werd in het jaar 1603 een nieuwe stichting in Dinant begonnen.

LUIK 1457

Te Luik had een zekere Catharina, weduwe van de apotheker Jean te Luik, aan haar zuster Agnes, - die in 1457 reclus was bij de kerk van de paters Karmelieten in de Ile van Luik -, een som van honderd gulden gegeven voor de oprichting van een klooster voor enige 'vrome maagden' van de Orde van O.L. Vrouw van de Berg Karmel.

Na de dood van Catharina kochten enkele burgers van Luik voor deze som een bezitting van Lambert de Hoye, die gelegen was buiten de poort van St. Leonard, aan de linkerkant van de straat van St. Leonard, met aan de ene kant de Derde Orde Broeders van St. Franciscus en aan de andere kant het terrein van Egidius Cowet in de richting van St. Leonard. De burgers beloofden te zullen helpen bij de bouw van het klooster, als dit tot stand zou komen.

Vier vrome meisjes, Maria de Falcompière, Gelette de Bealsage, Jean de l' Erneur en Marie Hoghen, vroegen de bisschop van Luik, Louis de Bourbon, deze bezitting tot een klooster te verheffen van de Orde van O.L. Vrouw van de Berg Karmel, waar zij samen met nog andere meisjes zouden leven onder leiding van een karmeliet als biechtvader en onder toezicht van de prior van het klooster der Broeders te Luik. Het verzoek werd hun toegestaan door zijn brieven van 17 april 1457, en hij gaf hun verlof, het eigendom met de gebouwen te adapteren tot een kapel met koor en drie altaren, toren met klok, refter, dormitorium en andere kloostergebouwen en ook tot het bouwen van een "ambitus claustralis" (slotmuur). Hij plaatste de zusters onder de jurisdictie van Johannes Soreth, "wiens leven, zeden en conversatie in den Heer wij prijzen", voor zolang hij zou leven. Wanneer hij in Luik aanwezig zou zijn, zou hij de visitatie, inkleding, professie-afname en "insluiting" verrichten, anders de prior van het klooster van de Broeders, dat door Soreth zeer goed hervormd was. De visitator kan ook heilzame verordeningen en statuten uitvaardigen en de "Mater" of priorin op raad van het verstandigste deel van het convent aanstellen of afzetten; tevens kan hij één of meer biechtvaders, eveneens met raad van de zusters, aanstellen of afzetten. De biechtvaders mogen ook preken, behalve op het uur, dat dit in de parochiekerk van St. Thomas gebeurt.

Overigens ligt het in de bedoeling van de bisschop, dat er, als het mogelijk is, een zuster uit een ander convent van de Orde wordt opgenomen om de jonge stichting te onderwijzen in de wegen, ceremonies in het bidden, lezen, zingen en al het andere wat nodig is, altijd op raad van de visitator of biechtvader. Tenslotte verleent de bisschop een aflaat van 40 dagen voor allen die het klooster zullen helpen.

De kapel en de gebouwen werden spoedig gebouwd, vooral door de vrijgevigheid van Julien de Lierneu, die in 1465 stierf en als stichter werd beschouwd.¹ Ook Johannes Soreth zelf, die in Luik zijn residentie had waarheen hij telkens na zijn visitatiereizen terugkeerde, droeg veel bij voor de bouw van kerk en klooster.

Het klooster was toegewijd aan de Drie Maria's: De H. Maagd, Maria Cleophas en Maria van Alpheus; de twee laatsten werden beschouwd als zusters van O.L. Vrouw. In 1463 vertrokken 9 zusters uit Luik voor een nieuwe stichting van dezelfde naam in Bondon in Bretagne. Het klooster had eeuwig slot en men was verplicht om de canonieke uren te houden. Tevens behoorde het tot de "reguliere observantie", welke Soreth in heel de Orde trachtte te bevorderen: geen van de zusters had dus persoonlijk eigendom of rente, maar alles behoorde aan de gemeenschap.

In het jaar 1468 bestond de communiteit uit bijna 40 personen.

Na de opstand van Luik tegen de bisschop Louis de Bourbon en diens neef Karel de Stoute werd Luik eind oktober 1468 door de troepen van Karel ingenomen, begin november geplunderd en in brand gestoken. De zusters van St. Leonard vluchtten naar Maastricht, waar zij tot 2 februari in een klein gehuurd huisje in grote armoede verbleven, terwijl ze zo goed mogelijk trachtten hun kloosterlijk leven voort te zetten.

Op 20 december verleende de legaat Honofrius 40 dagen aflaat aan al degenen die zouden meewerken aan het herstel van de kloostergebouwen en aan het onderhoud van de

¹ Misschien de l'Erneur, vader van Jeanne de l'Erneur?

zusters, of die hen zouden opnemen en welwillend zouden behandelen op welke plaats zij zich ook zouden bevinden.

Het klooster van de karmelitessen in Luik was niet verbrand, maar wel beschadigd; het had al zijn inkomsten van huren en renten verloren en bovendien het meubilair dat gestolen was. Vanwege deze armoede konden de zusters niet alleen terugkeren of bij elkaar blijven wonen; daarom zag Johannes Soreth uit naar één of andere plaats en vond deze in het begijnhof te Vilvoorde, waarheen hij in februari 1469 dertien zusters overbracht van welke er later weer 6 naar Luik terugkeerden.

Het klooster in Luik herstelde zich spoedig: in het begin van 1476 waren -de novicen en de postulanten² met de 2 kapelaans of biechtvader meegeteld- 35 personen. Op 4 februari 1476 bevestigde Sixtus IV de stichting van het klooster door Louis de Bourbon.

De prior van de karmelieten te Luik behield na de dood van Soreth het recht de paters of biechtvaders te benoemen, niet alleen in Luik, maar ook in Huy en Namen en dit recht behoorde bij de privileges, die door verschillende generaals van de orde bevestigd werden.

Petrus Terrasse benoemde de prior Jean van Turnhout op 12 augustus 1505 tot vicaris generaal over de drie zusterskloosters; Bernardinus van Siëna maakte de prior eveneens vicaris generaal en visitator van de zusters. In al deze brieven van de generaals gaat het over het handhaven van de hervorming en observantie in de kloosters.

Bij de plundering van Luik in 1468 was het nabijgelegen klooster van de Derde Orde Broeders van St. Franciscus verwoest en door de Broeders verlaten. De kapel van St. Theobald was verbrand. Op 27 februari 1493 verenigde de bisschop van Luik dit verlaten klooster met al zijn goederen met het klooster der karmelitessen. Leo X keurde 30 september 1518 deze inlijving opnieuw goed.

Zoals andere kloosters van monialen hadden de karmelitessen ook jonge meisjes als *écolière* (leerlingen), aan wie zij onderricht gaven en waaruit zij ook de novicen rekruteerden. Ook de postulanten in het jaar voor het noviciaat worden "Scholares" genoemd.

Vele burgers van Luik vertrouwden hun dochters voor de opvoeding aan de karmelitessen toe, die tegen 1575 een apart pensionaat bouwden, dat tot de Franse revolutie bleef bestaan. In 1894 werd het convent door de Fransen opgeheven.

² Postulanten: "puellae in divino officio imbuendae".

HAARLEM 1466

Op 9 februari 1466 gaf Dirrick van Wassenaar, protonotarius van de H. Stoel, proost en aartsdiaken van de St. Janskerk te Utrecht en pastoor van de parochiekerk te Haarlem, aan zuster Bave Dircxs verlot voor zich en haar medezusters een terrein, behorende aan de paters karmelieten en een kapel op het Nieuwland te Haarlem aan te nemen, daar een klooster te bouwen en getijden te houden naar de Regel van de Orde, tegen een betaling van een jaarlijkse som en van een som gelds voor elke zuster of iemand anders die daar begraven zou worden. Zij mochten geen zanguitvoeringen, preken, processies, of "questien" (inzamelingen) houden.

Norbertus a S. Juliano veronderstelt, dat de eerste zusters uit Geldern zullen zijn gekomen. Het is mogelijk, dat er enige zusters geweest zijn om te instrueren in de levenswijze en de ceremonies van het koorgebed; de bovengenoemde Bave Dircxs heeft echter een typische Haarlemse naam (Bavo, patroon van Haarlem).

Op 21 november 1482 gaf de priorin Geertuid Gheraerts enige instructies mee voor de nieuwe stichting in Rotterdam. Het klooster van Haarlem heeft altijd gestaan onder de prior van Haarlem, die ook op verlangen der zusters een biechtvader benoemt met toestemming van de Provinciaal. Zonder toestemming van de prior worden geen postulanten aangenomen, ingekleed of geprotest. Zonder diens raad, die van de biechtvader of iemand anders, daartoe door de provinciaal gemachtigd, worden geen goederen gekocht of verkocht.

In de kerk wordt alleen op het Patroonsfeest geprekeerd; er worden geen aflaten verkondigd, maar er wordt alleen een aalmoes ontvangen op zulk een dag. Geen gilde of broederschap heeft een fundatie in de kerk. De kost verdient men door dagelijkse arbeid: spinnen, vlassen, weven en kammen. Niet uit gewoonte, maar alleen op verzoek van hen die men niet kan weigeren, bezoekt men zieken.

Men heeft uit deze brieven geconcludeerd, dat de levenswijze van de zusters in Haarlem en Rotterdam zeer verschillend was (sat diversa) van die van Geldern. Het voornaamste verschil zou zijn dat er geen strikte klooster werd onderhouden. Toch zijn de documenten die ons ten dienste staan te schaars om dit te concluderen. Het kan hier immers, evenals bij de zusters van Nieuwekerk, gaan over de zusters voor buiten, de lekenzusters, die niet verplicht waren binnen het slot te blijven. Bovendien, als het waar is, dat de zusters van Haarlem uit Geldern gesticht zijn en dat zij op hun beurt weer zusters naar Brugge zonden, waar, zoals we zullen zien, wel slot bestond voor de koorzusters, kan men niet begrijpen hoe hun levenswijze zo zou verschillen van die andere zusters. Een tweede verschil zou zijn, dat de priorin in één van de documenten Mater of Moeder wordt genoemd en de Subpriorin Ondermater, terwijl in een document van Rotterdam gesproken wordt over Bestierster. (rectrices). Toch is ook dit geen afwijking van het gebruik van de andere karmelietessen. Ten eerste noemt de priorin zich in de brief van 21 november 1482 tweemaal "priorin" en niet anders. Ten tweede werd de priorin door de zusters zelf altijd Mater genoemd, zoals in de tegenwoordige karmelietessenkloosters, tenminste in België en Nederland nog gebruik is.

Tenslotte, ook in de brief aan de zusters van Nieuwekerk noemt Johannes Soreth zelf de overste Mater; terwijl in de notities over de doden van de kloosters van Geldern en Nieuwekerk de priorin ook Mater heet. (zie boven). Dat de oversten in het klooster van Rotterdam "bestiersters, rectrices" worden genoemd: het gaat hier over een document, opgesteld door een notaris die duidelijk wil maken door wie het klooster werd bestuurd.

Op 7 april sloot het klooster een overeenkomst met Albrecht, prior van het karmelietenklooster te Haarlem, over de vergoeding voor de biechtvader en één of meer "medebroeders". De namen van de zusters zijn: Aef Willems, Mater; Geertruijt Gerijts, Ondermater; Mijnburch Rijers en Lijsbeth Garbrants, raadzusters; Tiet Pieters, Machtelt Claes, Geertruijt Arents, Elstgen Jans, Baert Jans, Yde Martins, Maritghen Claes.

Het karmelietessenklooster was gelegen op het Nieuwland aan het einde van de Barrevoetersteeg, bij de Voldersgracht, in de nabijheid van de Gangulphuskerk en heette

O.L. Vrouw van Jeruzalem. In 1493 stierven er 6 zusters, in 1500 Mechtild Arnouts, Aleydis Dircxs en Tiet Pieters senior. Bij het beleg van 8 maanden en de inname van Haarlem door de Spanjaarden, waarbij 8000 burgers van pest en hongersnood stierven, werd het klooster van de karmelitessen zwaar beschadigd. In 1574 waren er slechts 6 zusters over. In 1578 werd de katholieke godsdienst door de Calvinisten verboden. De gebouwen werden in 1609 afgebroken.

HUY 1466

Toen in augustus 1466 het klooster van Dinant geheel verwoest en de stad met de grond was gelijk gemaakt, was een deel der zusters naar Huy gevlucht. Daar bevond zich in de parochie van St. Germain tegenover de kerk een hospitaal, ook naar St. Germain genoemd, waar nog drie oude zusters, waarschijnlijk begijnen van de regel van St. Augustinus, verbleven.

Daar er in Dinant voorlopig geen hoop was het klooster te herbouwen of levensonderhoud te vinden, vroegen de karmelitessen aan de bisschop van Luik, Louis de Bourbon, om het hospitaal met zijn goederen en donaties tot klooster in te richten, de religieuzen uit Dinant met hun goederen en renten daarheen over te brengen, -onder voorwaarde dat de drie voornoemde zusters van het hospitaal voor hun leven zouden worden voorzien-, en het klooster met zijn gebouwen en kapel op te richten tot een klooster van O.L. Vrouw van de Berg Karmel onder de visitatie van Johannes Soreth.

Op 1 oktober willigde de bisschop dit verzoek in en richtte het als klooster op; hij stelde Johannes Soreth tot visitator aan met alle volmachten, welke in zijn afwezigheid of na zijn dood zouden toekomen aan de prior van de karmelieten te Luik. Wanneer het klooster te Luik echter van de observantie tot een lakser leven zou afwijken, zou alle recht toekomen aan het dichtstbijzijnde hervormde klooster. De visitator moest ze jaarlijks visiteren; hij kon ook één of meer biechtvaders op raad van de zusters aanstellen, behalve de rector van de parochiekerk van St. Germain, die tot de orde van St. Augustinus behoorde en tot nu toe aan het hoofd stond van het hospitaal en de inwonende zusters. Daar de benoeming van deze laatste tot nog toe toekwam aan de zusters van het hospitaal, zou het recht nu overgaan op de priorin en de zusters van het nieuwe klooster: wanneer de tegenwoordige prior afstand deed of de post op een andere wijze zou vrijkomen, zouden ze daarvoor een pater uit het klooster van Luik mogen nemen, zolang deze tot de observantie behoorde, anders uit het dichtstbijzijnde hervormde klooster. Voor het levensonderhoud van de drie overgebleven zusters van het hospitaal moest, zolang zij leefden, worden gezorgd; zij zouden staan onder de tegenwoordige rector van de parochie, die ook de missen en de andere kerkelijke diensten in het nieuwe klooster zou blijven verzorgen en salarissen daarvoor zou blijven ontvangen. Na de dood van de drie zusters zouden er in hun plaats geen andere worden opgenomen, tenzij dan die, welke professie zouden doen als karmelietes. Het schijnt dat de rector al spoedig afstand deed, want op 26 maart 1467 deputeerde de bisschop de Abt van St. Jacques en de Scholastiek van St. Denis om een onderzoek in stellen naar de juistheid en dan het verlof om een rector van de karmelieten van Luik te kiezen, te bevestigen en te verlenen. Ook Paulus II schijnt de stichting en het benoemingsrecht te hebben goedgekeurd.

Huy werd door de Luikenaars in de nacht van 16 op 17 september ingenomen. Sedert 1458 had Louis de Bourbon zijn residentie gevestigd in deze stad, de enige die hem trouw was gebleven. Hij trok zich terug in Maastricht.

Ondanks de plundering bleven de karmelitessen te Huy. Op verzoek van de karmelitessen bekrachtigde Maximiliaan en Maria, Aartshertogen van Oostenrijk, in 1480 het recht om de pastoor van de parochie van St. Germain te kiezen en voor te dragen. Het spreekt vanzelf dat de karmelitessen voor dit ambt een karmeliet, een van hun biechtvaders kozen. Het schijnt dat hierover onenigheid ontstond met de prior der karmelieten van Luik, die immers het recht bezat de biechtvaders te benoemen. Op 3 januari 1521 bekrachtigde Leo X de oprichting van het klooster en het benoemingsrecht van de pastoor en verleende aan de

priorin Catharina en de zusters het recht, dat zij in het vervolg een geschikt karmeliet uit elk konvent van de Orde dat onder de Generaal stond, konden kiezen tot pastoor en dat deze tegelijk biechtvader zou kunnen zijn met twee of drie andere karmelieten welke ad nutum (op verlangen) van de priorin en de zusters met verlof van hun oversten van de Orde zouden worden aangesteld of afgezet. Deze karmelieten zouden ten dienste staan van het klooster te Huy, zonder dat men verlof hoefde te vragen aan de prior van Luik of iemand anders, maar op gezag van de H. Stoel. Erardus van der Marck, bisschop van Luik bevestigde deze bulle 7 juni 1521.

De prior van Luik ging tegen dit privilege, dat voor de Ordestucht verderfelijk kon zijn in beroep en op 8 mei herriep Paus Clemens VII het verlof om biechtvaders en andere religieuzen uit welk konvent ook te kiezen, verklarend dat het indult van de zusters voorzover het van de vroegere vorm afweek van geen waarde was. Dezelfde dag bevestigde Audet de privileges door de vorige generaals aan het observantieklooster van Luik geschonken, met name ook, dat zij de biechtvaders in de drie zusterkloosters konden aanstellen.

De zusters van Huy wendden zich opnieuw tot de Paus, die de dekens van het H. Kruis en St. Petrus op 20 december 1526 tot rechters in dit geschil aanstelde. Deze bereikten op 22 oktober 1527 een overeenkomst tussen de prior van Luik en de zusters van Huy. De prior van Luik zou met verlof van zijn overste de zusters van Luik elk jaar visiteren. Wanneer hij de grenzen van het recht zou overschrijden konden de zusters zich beroepen op de bisschop van Luik. De prior zou als visitator ook de sluier geven. In het vervolg konden de zusters een biechtvader kiezen uit een gereformeerd klooster of ook de biechtvader die er nu was behouden. Deze biechtvader zou onderworpen zijn aan de visitatie van de prior van Luik. Wanneer de kerk van St. Germain vacant was, konden de zusters een geschikte pater voor de zorg daarvan kiezen. Petrus van Limberch, die volgens de zusters vroeger tegen hen verkeerd had gedaan (mal fait), zou echter door de prior van Luik bestraft worden.

We hebben geen nieuwe notitie van conflicten tot het jaar 1574. In dat jaar gebood generaal Rubeus op 14 december Andreas Streynard, -die, zonder door het grootste deel van de zusters van Huy gekozen te zijn, zich als pastoor van de kerk van St. Germain had opgedrongen en zich gedroeg als biechtvader der zusters-, ontslag te nemen en keurde de keuze goed van Grégoire le Fèvre, prior van Valenciennes.

Ook in de volgende eeuwen zou het benoemingsrecht nog vaak aanleiding geven tot strijd; niet alleen met Luik, maar ook met de provinciaal of de commissaris van de Generaal. Het klooster werd in 1796 door de Fransen opgeheven.

Daar de zusters van Huy uit Dinant kwamen, zal hun levenswijze dezelfde zijn geweest; de oprichtingsbrief van 1466 komt ook in grote delen overeen met die van Luik en zij stonden evenals Luik onder de directe invloed van Johannes Soreth zelf. Op 30 mei 1468 was de generaal in Huy aanwezig. Over het slot en de konstituties te Huy zullen we spreken bij de behandeling van het klooster te Vilvoorde.

NAMEN 1468

Na de verwoesting en het afbranden van hun klooster te Dinant in het jaar 1466 was een gedeelte van de zusters naar Namen gevlucht.

In augustus 1567 schonk Karel de Stoute -dezelfde die een jaar tevoren Dinant met de grond had gelijk gemaakt- hen te Namen 2 stukken grond, die men hem edelmoedig tot hun beschikking had afgestaan, op de plaats toen genoemd: Dicht bij de kleine Herbatte, op korte afstand van de stadsmuur. Hij schonk hun dit om er een nieuw klooster op te richten. 23 maart 1468 bevestigde de hertog dit opnieuw en bracht de toekomstige renten in en buiten Namen, die nodig waren voor het onderhoud van de zusters onder de dode hand. Hij stelde hen vrij van zekere belastingen om deel te hebben aan het goddelijk officium en de gebeden van de zusters.

Op 3 september 1468 gaf de bisschop, Louis de Bourbon, zijn toestemming voor de canonieke oprichting; hij stelde ook hier Johannes Soreth en de prior van Luik tot visitorator aan, zoals in Luik en Huy. De karmelitessen ontvingen verschillende schenkingen in 1468 en 1469. Op 20 november 1478 schonk Franco, Abt van Villiers aan de zusters, die verlof hadden in Namen een klooster te bouwen, maar nog in groot gebrek en armoede leefden, het hospitaal van St. Calliste te Jambes bij Namen met alle goederen en inkomsten onder voorwaarde, dat zij de laatst overgeblevene, Zuster Maria, haar leven lang zouden onderhouden.

Omdat Jeanne, de priorin en de zusters van het klooster de abt van Villiers hun dankbaarheid wilden tonen, verplichtten zij zich voor altijd tot bepaalde gebeden voor hem en zijn opvolgers in de dagelijks gezongen H. Mis en tot een collecta in de H. Mis na zijn dood. De akte werd ondertekend door Henri, prior van de karmelieten te Luik, overste en visitorator van de zusters. De bisschop van Luik, Louis de Bourbon, gaf zijn goedkeuring aan voornoemde schenking op 4 januari 1479.

De pastoor van Saint Simphorien te Jambes, Adrien Passeris, deed op 13 mei 1479 afstand, zowel voor zichzelf als voor zijn opvolgers, van alle rechten die hij op het hospitaal bezat en van alle inkomsten die hij er uit betrok. Uit dankbaarheid verplichtten de zusters zich schriftelijk om jaarlijks aan de pastoor 2 mud spelt (grove tarwe) te betalen. De legaat van de H. Stoel bevestigde de afstand van de pastoor van Jambes op 11 juli 1479.

Op 3 november 1487 werd op voordracht van de karmelitessen van Namen de bediening van de kapel van St. Callistus bij het hospitaal van Jambes door de aartsdiaken toevertrouwd aan pater Thomas de Lemborc, karmeliet van Luik, in plaats van Walter de Warenges, de afgetreden rector. In juni 1516 verkregen de zusters een amortisatie van alle goederen en inkomsten. Uit de beschikbare documenten is niet duidelijk waar het klooster lag en hoe het heette; later wordt het klooster van St. Laurentius genoemd; de zusters heetten echter meestal evenals te Huy de witte vrouwen.

De zalige Johannes Soreth bemoeide zich intensief met de nieuwe stichting. In 1468 was hij te Namen bij de inkleding van enkele novicen; in 1469 deed hij op Lichtmis de kaarsenwijding en schonk hij een zilveren kelk. Daar hij Luik moest verlaten voor het generaal kapittel van mei 1469 te Aurillac stelde hij Guido Danderinus aan tot visitorator van de zusters.

In de maand september van het jaar 1470 kwam Johannes Soreth in Namen en droeg de plechtige Hoogmis op op het feest van Maria Geboorte. Hij vond zuster H el ne ziek en wist haar op te beuren. Maar daar haar ziekte bleef voortduren beval hij haar aan de hoede van zijn engelbewaarder aan. Op haar sterfdag echter, de 19^e van dezelfde maand, geraakte zij in hevige doodsstrijd. De duivel bekoorde haar tegen het geloof en bracht haar tot wanhoop. Terwijl zij de hulp inriep van haar geestelijke vader, de zalige Johannes Soreth, zag deze de strijd die zich afspeelde tussen de duivel en de engelbewaarder, ofschoon hij in Bretagne was. Na haar God te hebben aanbevolen zag hij hoe de duivel zich voor de engel terugtrok, waarop hij uitriep: Fidei victoria cessit (zij heeft door het geloof overwonnen).

Hij zei ook dat volgens zijn verlangen het klooster nooit te rijk of te gerieflijk zou zijn, opdat er geen hoogmoed, luxe en andere onvolmaaktheden uit zouden kunnen voortkomen.

In het jaar 1469 had hij zijn socius Guido Danderinus aangesteld tot visitorator van de

zusters; deze visiteerde de kloosters van Huy, Namen en Luik. Aan de zusters in Namen schonk hij een klok, die in augustus 1469 werd opgehangen.

Tenminste van het jaar 1476 tot en met 1487 was Thomas de Lemborc Pater en biechtvader van de zusters te Namen. Hij was van het klooster van Luik, baccalaureus in de theologie en verschillende jaren was hij predikant van het klooster van Luik geweest; daarna procurator en prior in 1470. Als biechtvader van de zusters in Namen vertaalde Thomas voor hen in het Frans of liever in het Luiks dialect het "Liber de institutione primorum monachorum" van Johannes 44, d.w.z. hij vertaalde de gehele kollektie van Philippus Ribotti: "De peculiaribus gestis", waarin deze tegen het einde van de 14^e eeuw het Boek van Johannes 44 met andere geschriften uitgaf. Wat men ook houdt over de authenticiteit en de historische waarde van deze geschriften, zij leveren zeer kostbare onderrichtingen over de karmelitaanse spiritualiteit, over de mystieke traditie van de Karmel en over haar ideaal. Zij stellen Elias, de profeten en de oudste bewoners van de Berg Karmel als voorbeeld van eenzaamheid en contemplatie, van maagdelijkheid en godsvrucht tot Maria. Meer dan enig ander boek hebben ze invloed uitgeoefend op de spiritualiteit van de karmelieten in de XVe eeuw en op de hervorming van de zalige Johannes Soreth. De vertaling van Thomas Lemborc van dit werk is tot nu toe niet weergevonden. Er bestaat van hem wel een ander handschrift met vertalingen en zelfstandig werk voor de zusters van Namen. Deze codex bevat het leven van de profeten Elias, Eliseus en Jonas, grotendeels naar gegevens uit de Bijbel; de legende van St. Albertus van Sicilië, van St. Andreas Corsini, van de martelaar Angelus; het leven van Petrus Thomas; de legende van de zusters van O.L. Vrouw, van de H. Anna en Exhortationes of conferenties aan de zusters van Namen.³

Deze conferenties, grotendeels geïnspireerd op St. Bernardus, zijn vooral een "mystieke" of allegorische toepassing van de teksten uit de H. Schrift, en een verheerlijking van de andere deugden. Zij bevatten weinig concrete toepassingen op het dagelijkse leven van de zusters. Toch kan men er enkele gegevens over hun levenswijze uit afleiden. Zo spreekt hij bijvoorbeeld over de clausure en past dit toe als clausure van het lichaam, van het hart, van de ogen, van de oren; hij spreekt over de "offerande, kroning, sluierneming en professie", over de zwarte sluier, over het koorgebed, de middelen van de Regel en de Orde, de geestelijke lezing, "het gebed, de meditatie en contemplatie", "de voorschriften van de Regel en de Orde", de geloften, het religieuze kled, het goddelijk Officie, over het psalmodiëren en zingen, over "onze H. Vader Basilius", "Over Elias, onze Vader en Stichter van onze H. Orde, over de soberheid aan tafel, over "het oratorium", de refter, de slaapzaal, ziekenzaal, over het schuldkapittel en maakt geestelijke toepassingen.

De geschriften van Thomas van Lemborc tonen aan uit welke bronnen het geestelijk leven van de zusters gevoed werd; zij wijzen op een tamelijk hoogstaand geestelijk leven. Het klooster werd in 1783 opgeheven door keizer Joseph II.

³ De tekst van Thomas van Lemborc is toegevoegd in de bijlage op p.27

VILVOORDE 1469

Bij de plundering van Luik door de troepen van Karel de Stoute waren de karmelitessen op Allerheiligen 1468 naar Maastricht gevlucht. Daar huurden zij een klein huis, waar ze enige maanden in grote ontbering doorbrachten, want door de brand waren al hun inkomsten verloren gegaan. De zalige Johannes Soreth, die zelf de plundering van Luik had doorgemaakt, trok zich hun lot aan en zag uit naar een plaats die voor de zusters geschikt was. Hij vond die in de begijnhof van O.L. Vrouw van Steenvoort bij Peuthy in de buurt van Vilvoorde; de laatste stad ligt niet ver van Brussel.

Het begijnhof bestond reeds in 1239, toen enige personen daarin een hospitaal stichtten voor de oude en zieke begijnen.

In de 15^e eeuw was de toestand van het begijnhof niet goed. In het jaar 1456 schreef Philips de Goede, dat door slecht beheer en tweedracht een groot deel van de goederen verdwenen waren; daarom werden er 2 "mombars" (voogden) in Vilvoorde aangesteld om toezicht te houden. Lijsbeth Quadtsaedt werd verplicht alle goederen van het begijnhof te restitueren en rekenschap af te leggen van haar bewind.

Johannes Soreth begaf zich naar Brussel om hulp te vragen aan de legaat Onofrius en hertog Karel de Stoute. Op 20 december gaf Onofrius een brief waarin hij 40 dagen aflat beloofde aan degenen, die de zusters van Luik hielpen met het herstellen van hun klooster en hun intussen liefderijk opnamen. Karel de Stoute stelde voor het begijnhof van O.L. Vrouw van Troost te bestemmen voor de oprichting van een nieuw klooster van de zusters. Hierop wendde Soreth zich tot de legaat Onofrius, die op 4 januari 1469 de suffragaan van de bisschop van Kamerijk en de abten van St. Michael in Antwerpen en de Cisterciënsers van Nijvel opdroeg, de begijnhof met al zijn landen, bezittingen en renten "in een convent van religieuzen onder eeuwig slot en reguliere observantie zoals dat van Luik te veranderen, de kapel in een kerk te veranderen, waar het goddelijk officie zou gezongen worden".

Op 24 januari 1469 schonk Karel, na overleg gepleegd te hebben met enige afgevaardigden van Vilvoorde en met de momboeren (voogden) van het begijnhof, aan de zusters de goederen van de infirmerie, - onder voorwaarde, dat zij 7 oude, zieke begijnen daarvoor zouden onderhouden - alsook de bakkerij, de kerk en een deel van het begijnhof, dat zij met een muur kunnen afheinen. De begijnen zouden één altaar in de kerk behouden.

De zusters werden bestuurd zoals in Luik, onder de obediëntie en jurisdictie van de bisschop van Kamerijk. Wanneer de karmelieten van Brussel de observantie hebben ingevoerd, zal de prior daarvan visitator zijn. De begijnen die karmelietes willen worden, moeten opgenomen worden.

Op 6 februari kwamen 13 zusters en hun biechtvader in Vilvoorde aan. Op 11 februari volgde de uitvoering van de oprichtingsbrief van de legaat Onofrius - welke Soreth had meegebracht - door Godefridus, suffragaan van Kamerijk en hiermee was het klooster dus canoniek opgericht. Tengevolge van de ontbering stierf op 1 maart reeds de slotzuster Marie van Huesden, en op 4 maart de koorzuster Marie Verwier.

Al spoedig bemerkten de zusters dat van de renten die hun door de hertog geschonken waren, tegen de verplichting 7 oude zieke begijnen te onderhouden, weinig of niets overschoot, zodat ze geen inkomsten hadden voor hun levensonderhoud.

Laurentius Malcoten, de kuraat van de kerk op het begijnhof, verklaarde op 8 april 1469, dat hij genegen was tegen een pensioen afstand te doen van zijn ambt en van de inkomsten van de kerk ten behoeven van de karmelitessen en in deze voege werd een smeekschrift aan de Paus gericht.

Op 29 april 1472 gaf Sixtus IV opdracht een onderzoek in te stellen naar de juistheid van de petitie en bij gebleken juistheid zouden de inkomsten vervallen aan de zusters; hun biechtvader zou ook de zielzorg van de begijnen op zich nemen. 28 maart 1474 werd de bulle uitgevoerd.

Daar het deel van het begijnhof dat de zusters bewoonden, nog niet voor klooster geschikt was, schreef Johannes Soreth op 11 oktober 1469 te Brussel een broederschapsbrief, waarin hij de gelovigen aanspoorde te helpen bij de bouw van een kloostermuur, dormitorium, refter en andere kloostergebouwen. Hij maakte de weldoeners deelachtig aan

alle goede werken van heel de orde. Deze brief werd door Soreths opvolgers, Martignoni en Pontius Raynaudus opnieuw bevestigd.

Daar de inkomsten van het hospitaal, hun door hertog Karel geschonken absoluut onvoldoende waren, wendde Soreth zich opnieuw tot Karel de Stoute. Deze verleende begin januari 1470 een nieuwe oprichtingsbrief die voor de zusters veel gunstiger was. Wanneer een begijn stierf, wegging, trouwde, of karmelietes werd, zou haar "portie" van de goederen van de H. Geest aan de nonnen vervallen. Op 14 januari werd de brief naar Vilvoorde gebracht en op 18 januari volgde de executie. Deze brief werd, naar het schijnt, door de begijnen zonder tegenspraak aangenomen, ofschoon ze zich, zoals later blijkt, in hun rechten gekrenkt voelden.

Omdat er geen levensonderhoud was voor 13 zusters keerden er in de loop van het jaar weer 6 naar Luik terug.

De namen van de eerste stichteressen, die uit het klooster van Luik afkomstig waren, zijn: Jeanne de l'Erneur, priorin; die ook in Luik tot de stichteressen behoorde en priorin geweest was;

de koorzusters Marie van Huesden, Marie Verwier, Marie Smeets, Gabrielle de le Hele en de lekezusters Marie Jorys en Gertrude Lamberts; twee hiervan waren reeds in maart 1469 gestorven.

Op 13 januari 1470 was Soreth in Vilvoorde. Hij bepaalde dat men volgens de voorschriften van Bonifatius VIII niet meer postulanten mocht aannemen dan uit de goederen van het klooster konden onderhouden worden. Niemand mocht als monialis worden aangenomen, als zij niet uit een wettig huwelijk was en goed kon lezen en psalmodiëren. Hij stelde Gabriel de Saint Regnebert, die uit Luik was meegekomen als biechtvader, als zijn vicaris aan.

Nauwelijks was Karel de Stoute op 6 januari 1477 gestorven of er braken overal in de Nederlanden opstanden uit als reactie tegen zijn despotisch bewind. Ook in Vilvoorde, waar de begijnen hun familie hadden. Er werden bedreigingen tegen de zusters en de biechtvader geuit: men dreigde o.a. het klooster in brand te steken en de biechtvader in het water te gooien. De zusters en de biechtvader lieten zich intimideren, en sloten een nieuwe overeenkomst, welke op 7 juli 1477 door de bisschop Jan van Bourgondië bekrachtigd werd. De tweede stichtingsbrief van Hertog Karel werd hierdoor ongeldig verklaard; de begijnen hoefden niet uit te sterven en kregen een deel van de inkomsten. Tevergeefs gingen de zusters hiertegen in beroep bij het Hof van Brabant, omdat deze overeenkomst was afgedwongen. De uitspraak luidde op 9 oktober 1480 dat de overeenkomst onderhouden moest worden. De zusters deden nu een beroep op de Paus, die op 3 mei 1481 de overeenkomst wegens "metus" (vrees) nietig verklaarde.

Op 6 november verbood de kanselier van Brabant de executie van de bulle. Geen van beide partijen was tevreden. Er volgden nog overeenkomsten in juni 1522 en 1526.

In september 1553 waren er nog maar 9 begijnen over. Deze stemden in met een nieuwe overeenkomst volgens de tweede stichtingsbrief van Karel de Stoute. Er zouden geen nieuwe begijnen meer worden aangenomen. De goederen zouden bij die van het klooster worden gevoegd. De begijnen zouden voorlopig in hun huizen blijven wonen en haar deel van de inkomsten genieten. Als er één ziek of oud werd, zou zij in de ziekenzaal door de nonnen worden opgenomen en verpleegd. Wanneer er nog maar één of twee begijnen over waren, zou uit de parochie Vilvoorde of de naaste omgeving een zuster gratis, zonder dos in het klooster worden opgenomen om voor de overleden begijnen te bidden. Deze overeenkomst zou door de landsheer Karel V en de Paus moeten worden goedgekeurd.

6 september 1555 schreef Billick te Brussel, dat hij al sinds 1553 bezig was van het Hof van Brabant de incorporatie te verkrijgen. 5 oktober schreef hij aan de Ordesgeneraal te Rome om van de Paus de goedkeuring van de incorporatie van het begijnhof te verkrijgen. We weten niet of de overeenkomst bekrachtigd werd; wel is zeker dat later na de verwoesting van klooster en begijnhof beide op een andere plaats gescheiden in de stad Vilvoorde zijn blijven voortbestaan. Op het provinciaal kapittel van 1563 deden de zusters het verzoek om wegens de oorlogen en gevaren te mogen verhuizen binnen de stad Brussel.

Op 12 februari 1578 werd het klooster en het begijnhof met de kerk door de Geuzen in brand gestoken en totaal verwoest. Na verschillende omzwervingen vestigden de zusters zich in het jaar 1586 binnen de stad Vilvoorde, waar zij een nieuw klooster bouwden dat nog bestaat.

Levenswijze

In de stichtingsbrief van Karel de Stoute was bepaald, dat de begijnen die karmelietes waren en daartoe ook geschikt, in de Orde zouden worden opgenomen. Op 13 januari 1470 maakte Johannes Soreth enige bepalingen over de opname.

Het voorschrift van Bonifatius VIII, dat er in de kloosters van moniales niet meer zusters mochten aangenomen worden dan uit de goederen konden worden onderhouden, moest strikt worden nagekomen. Die niet uit een wettig huwelijk waren geboren konden alleen als lekezuster worden aangenomen. Een of ander zou echter zodanig geschikt kunnen zijn, dat men haar kon toelaten om koor te houden met de moniales, maar dan met een verschillende sluier. Niemand kon als moniale met vierkante sluier worden aangenomen, als ze niet goed kon lezen, zingen en psalmodiëren. Hij verbood de visitatoren, biechtvaders en andere paters onder excommunicatie de zusters over te halen tegen deze bepalingen in te handelen en stelde Gabriël de Saint Regnebert, die als biechtvader uit Luik was meegekomen, tot zijn vikarius aan. (Vilvoorde)

In 1477 waren er 5 van de begijnen in de Orde opgenomen. De lasten van de kleine gemeenschap waren aanvankelijk zeer zwaar. Zij moesten dagelijks de 7 getijden bidden; de koorzusters konden dus niet hun kost verdienen. Er zouden minstens 25 personen moeten zijn, zo schrijven zij. Hiervan waren alleen al 12 of 13 nodig voor het werk: twee aan de poort, twee in de keuken, een in de ziekenzaal, een die klaar moest staan voor de gasten en biechtvaders, een met de zorg voor de kelder, het bier, het brood en de refter, twee of drie om te wassen, te bakken, te brouwen, om het klooster en het godshuis schoon te houden; dan nog de procurates en de schoolmeesteres.

Zij zijn slotzusters, ze preken niet en gaan geen aalmoezen bedelen; zij wonen buiten, waar de mensen meer komen om te krijgen dan om te geven en waar allerlei gespuis rondwaalt. Hun dos en kapitaal hadden ze besteed om een behuizing te bouwen. Zij waren ook geen vreemdelingen, schreven zij in 1477, maar van Leuven, Brussel, Mechelen en omgeving.

In het klooster verbleven verder "scholieren", meisjes die er hun opvoeding genoten en er leerden lezen, schrijven, zingen en handwerken. Zij waren er met de bedoeling karmelietes te worden en men zal onder deze naam dus, evenals in Bretagne en in Huy postulanten moeten verstaan.

Bij uitzondering had men ook wel eens meisjes als pensionnaires. Op 1 november 1549 gaf de Ordesgeneraal Nicolaas Audet aan de Portugees Tristan Virgas verlof zijn twee dochters voor 2 of 3 jaar in het klooster van Vilvoorde te plaatsen.

Na het jaar 1550 vinden we in het necrologium ook verschillende familiaren⁴ vermeld, soms met het aantal jaren, dat ze "in ons godshuis gearbeid en geconverseerd heeft".

Margaretha van Engeland, Hertogin van Bourgondië en weduwe van Karel de Stoute, woonde in of bij het klooster en stierf 28 november 1504. Evenals in Nieuwkerk waren er sorores inclusae en ook lekezusters, die uit konden gaan voor boodschappen.

In het jaar 1477 waren 10 zusters minder dan 25 jaren oud.

De begijnhof bezat een oud beeld van O.L. Vrouw, dat afkomstig zou zijn van de H. Elisabeth van Thuringen, hertogin van Brabant. Van de naam van het begijnhof ontving het de naam van "O.L. Vrouw van Troost". Het beeld was geplaatst in een nis boven de poort van de begijnhof, "...daar boven de ingang dikwijls de naam of het beeld van de heilige stond, aan wie de begijnhof was toegewijd".

Het beeld schijnt geen bijzondere verering gehad te hebben zolang er een begijnhof was. In het jaar 1469 liet Karel de Stoute als teken van bescherming zijn wapenschild boven de ingang plaatsen en de zusters plaatsten het beeld in de kapel op het altaar. Van die tijd af

⁴ Familiaren waren vrouwen, die als dienstboden in dienst van het klooster stonden, zonder geloften. Zij worden wel bij de "familia" gerekend.

dateert de bijzondere verering voor het miraculeuze beeld van O.L. Vrouw van Troost. Zodra de zusters hun behuizing klaar hadden dachten zij er aan een waardige kapel te bouwen voor O.L. Vrouw. Jan van Bourgondië, bisschop van Kamerijk, gestorven 24 mei 1501, schonk de stenen voor de kapel, waarvan de bouw bij de poort begonnen was. Hendrik van Wittham, ridder en heer van Berssele, die 2 dochters in het klooster had, schonk 1200 Rijnguldens, die besteed werden aan de bouw van de kapel en van de spreekkamers bij de kerk.

Pater Alard Ghertwilder, die op 12 april 1531 stierf, na 12 jaar biechtvader te zijn geweest, verschafte de Kruiswegstaties; hij liet de Lievevrouwekapel mooi versieren en stichtte het Sakramentsaltaar. De Kruiswegstaties, waren in het pand; zuster Catharina Coele, die 39 jaar in de Orde was en 7 december 1566 stierf, had mede er voor gezorgd. Jan Quaessaert, die van 1534 tot zijn dood op 10 juli 1557 biechtvader was, had een grote verering voor O.L. Vrouw van Troost; hij richtte een broederschap en een jaarlijkse processie op en trok door zijn preken veel pelgrims naar het miraculeuze beeld. Hij liet jaarlijks 6 Rijnguldens na voor de broederschap. De lekezuster Lijsbeth van Beeringhen, die na 61 jaar professie stierf, verkreeg voor het beeld een mooie goudlakense mantel en nog verschillende andere mantels en sieraden.

Zuster Anna Boisot, die op 7 januari 1571 stierf, na 36 jaar priorin te zijn geweest had ook veel meegewerkt bij het oprichten van de processie ter ere van O.L. Vrouw van Troost. Een merkwaardige uiting van Mariale devotie is, dat men zelfs bij de professie, in plaats van het Te Deum, "Te Dei matrem laudamus" zong. Naast deze grote devotie voor O.L. Vrouw en het Lijden des Heren zien we in een boek van de 15^e eeuw, typisch voor die tijd, zeer vele en lange gebeden voor de stervenden, zowel in het Latijn als in het Brabants.

Petrus Lupus schreef waarschijnlijk voor de zusters van Vilvoorde een boek over de maagdelijke reinheid. Het is niet zeker, wanneer Petrus Lupus provinciaal werd, misschien in 1579. Het kan zijn dat de titel er later is bijgevoegd. Volgens een notitie zou hij 2 februari 1567 "prior der Carmelieten van Vilvoorde" zijn geweest; misschien was hij toen biechtvader. De preken van dit handschrift kunnen volgens datering niet van Lupus zijn.

In het jaar 1547 was er een onrustige zuster, Carola Vranx, die de vrede in het konvent stoorde. Billick (provinciaal) verwijderde haar bij zijn visitatie uit Vilvoorde en plaatste haar in het klooster van Nieukerk; Vilvoorde moest jaarlijks 15 Karelguldens voor haar betalen. De vrede was nu wel in het klooster teruggekeerd, maar ze werden zeer lastig gevallen door de vrienden en verwanten van Carola Vranx. De zusters vroegen daarom of ze terug kon komen, maar het provinciaal kapittel van 1550 schreef op 5 mei, dat zij alleen als afvallige zou kunnen terugkeren, in de kloostergevangenis⁵.

Ook in augustus visiteerde Billick het klooster; hij vond er toen 17 zusters ziek. De zusters hadden één of twee biechtvaders. De voornaamste heette de Vader; de andere was de Medebroeder. Waarschijnlijk ging één van hen in de 15e eeuw inzameling houden voor de nieuwe kloostergebouwen. De visitorator was aanvankelijk de prior van Brussel; later visiteerde dikwijls de provinciaal van Nederduitsland zelf. Priorinnen van het klooster waren: Jeanne de Lerneux, Barbele van der Hoeven, Jeanne Jacomijs, Ide van der Heyden, Barbele te Vriesen, Marie van Berssele, Anna Boisot, Katharina Boisot.

⁵ Rect. Als afvallige geëxcommuniceerde.

ROTTERDAM 1482

Het klooster der karmelitessen te Rotterdam werd op 2 november 1482 opgericht vanuit het klooster van Haarlem. De eerste zusters waren: Agatha Jans, Moeder of Priorin; Aef Wouters, subpriorin; Maria Ysbrants van Haarlem, geprofeste zuster; deze drie waren uit het klooster van Haarlem; verder Ursula Jacobs, Dirckie Aeberts, Eems Hendricks, Lijsbeth Pieters en Magdalena Dircks, ingeklede zusters; Anna Hendricks, Maria Gijsberts, Fijtje Jans, nog niet ingeklede zusters. De stichting werd door meester Albert Jans van Haarlem namens de provinciaal aanvaard. De drie zusters van Haarlem zouden de bestuursters van het klooster zijn; men zou zich voegen naar de zusters van Haarlem en de andere kloosters vrijhouden van schulden.

Op 13 december van hetzelfde jaar nam de magistraat van die stad het klooster onder zijn bescherming. Zij mochten hun brood verdienen door het uitoefenen van een ambacht en zouden vrij zijn van belasting. Elk jaar mochten zij op Goede Vrijdag twee burgers van de stad kiezen, die hen behulpzaam zouden zijn in allerlei zaken, bijzonder gerechtszaken.

Het klooster was gelegen aan de Oostwagenstraat op het einde van de Kipstraat. Het was toegewijd aan de H. Anna (niet aan de H. Maagd) en misschien was het een oud kloostergebouw, dat aan de karmelitessen geschonken was. Toch schijnen de zusters ook zelf gebouwd te hebben; in het jaar 1545 is sprake van een oud gedeelte en een nieuw huis van het klooster, evenals de kerk.

Evenals de zusters van Haarlem verdiende die van Rotterdam voornamelijk hun onderhoud met handwerk; er zullen dus geen zusters uit de hogere standen zijn geweest.

We weten niet of de zusters van Rotterdam onder de prior van Haarlem of Schoonhoven stonden. Schoonhoven had in Rotterdam een termijnhuis. Op het provinciaal kapittel van 16 april 1486 werd Georgius van Haarlem tot pater en confessor van de zusters aangesteld en uit kracht van de gehoorzaamheid en op straf van rebellie werd hem bevolen zich onmiddellijk daarheen te begeven.

In de 16^e eeuw werd de economische toestand voor de zusters onhoudbaar. Er traden geen zusters meer in en velen waren oud en ziek. Daarbij voelden ze zich door de Orde in de steek gelaten. Er schijnen reeds moeilijkheden te zijn geweest in het jaar 1537. Op het provinciaal kapittel van 15 april werd aan de provinciaal Dirk van Gouda en de prior van Mechelen, Martinus Cuyper, opgedragen in de zaak van de zusters de heren van het stadsbestuur te horen en met hen te onderhandelen.

In het jaar 1544 wendden de zusters zich tot de president van de Hoge Raad in Den Haag en vroegen hun grond en convent geheel of gedeeltelijk te mogen verkopen en naar een ander klooster over te gaan, waar ze wel voldoende 'kost en klee' zouden hebben, want ze waren door de Oversten van de Orde aan zichzelf overgelaten en in 5 of 6 jaar niet gevisiteerd; ze bevonden zich in de uiterste armoede en nood. De president zond het verzoekschrift door aan de vikarius provinciaal, Jacobus Colckmans, prior van Antwerpen, daar dit buiten zijn bevoegdheid viel; Colckmans zond het op zijn beurt op 3 november 1544 door aan provinciaal Billick. Colckmans had de president gevraagd, de magistraat van Rotterdam te verbieden eigenmachtig op te treden, doch te wachten tot het volgende provinciaal kapittel. Op het provinciaal kapittel van 20 april 1545 werden de prior van Haarlem, Sebastianus van Bombergen en de prior van Schoonhoven, Cornelius van Gouda, aangewezen om met de magistraat onderhandelen. Op 19 mei 1545 kwam een verdrag tot stand tussen de zusters en de stad. Het klooster werd verdeeld: de helft kwam aan de stad voor een hospitaal, het nieuwe huis bleef voorlopig aan de zusters. De stad zou voor elke zuster een jaarlijks pensioen van 12 Karelgulden betalen en ook de belastingen, die 13 Karelgulden bedroegen. De magistraat zou het dak van de Kerk in stand houden. Wanneer hun getal tot 5 of 6 geslonken was, kon de stad hun één of ander kerkelijk domicilie toewijzen, waar ze hun religieus leven zouden kunnen voortzetten. Na de totale opheffing zou alles, ook de kerk en de paramenten aan de stad vervallen.

De namen en de leeftijd van de zusters waren op 2 mei:

Catharina Jansdochter, Mater 70 jaar;
Machtild Diricksdochter, prokurate, 61 jaar;
Grietje Gerards, raadszuster 72 jaar;
Janneken Maartensdochter, raadszuster 48 jaar;
Ietje (Ida) Jansdochter (blind), 88 jaar;
Maartje Hendriksdochter, 88 jaar;
Ietje Adriaens, 80 jaar.
Matje Diricks 61 jaar;
Grietje Jacobs 61 jaar;
Martha Hendriks, 70 jaar;
Cornelia Jacobs, 50 jaar;
Maartje Jans, 53 jaar;
Niesje Claessen, 47 jaar;
Anna Adriaens 48 jaar;
Beatrix Thonis, 43 jaar;
Elisabeth Jans, 61 jaar.

Op 5 mei 1550 verkochten de overblijvende 12 zusters -Catharina Jans was nog altijd hun Mater- de andere helft van de gebouwen aan de stad tegen een jaarlijks pensioen van 16 Karelgulden. In het jaar 1551 besloot de vroedschap van de stad definitief op de kloostergrond een hospitaal met 2 pesthuizen op te richten. De laatst overgebleven zusters namen in 1556 tegen een lijfrente van 16 gulden hun intrek in het begijnhof.

BRUGGE 1487

In Brugge was het de karmeliet Henri d'Inghel, een Parijse dokter, die veel moeite deed voor de stichting van een klooster voor karmelitessen. De gemeenteraad stond hem op 19 november 1487 toe een stuk grond bij Vlaminckdam te kopen om er een klooster te bouwen voor de zusters van O.L. Vrouw, op voorwaarde dat de religieuzen geen ambacht of handwerk zouden uitoefenen, in strijd met de bepaling daarover van de stad. Hetzelfde jaar kreeg hij ook de goedkeuring van de bisschop. In het jaar 1488 liet hij enkele koorboeken overschrijven: één in Vilvoorde en een ander in Gent.

De eerste religieuze was Agnes van de Walle, weduwe van Henri Quareyts en moeder van de eerste priorin Agnes Quareyts of Correyts. Zij werden het eerst ingekleed; er kwamen twee karmelitessen uit Haarlem om hen het kloosterleven te instrueren, welke na een jaar weer naar hun klooster terugkeerden. In het jaar 1489 was Agnes Quareyts reeds priorin van het convent.

21 januari 1489 gaf de proost van de kerk van O.L. Vrouw toestemming om een kerk te bouwen. De eerste steen werd gelegd op 9 juli 1490 door een meisje van 7 jaar, Jeanne van Alten, aangenomen kind van Martin Reyngout, die de voornaamste weldoener van het konvent was. (Zij trad in het klooster en deed haar professie op 17 januari 1501, ze stierf op 19 november 1558). Meester Henri d'Inghel werd 24 november 1488 tot prior van de karmelieten te Brugge gekozen en belast, zowel in Parijs als in zijn nieuwe klooster in Brugge, kreeg hij hulp van een zeer goede pater uit het klooster van Gent, meester Henri van den Eechoute, welke de hele zorg van het nieuwe klooster op zich nam; hij verzette veel werk en preekte in Holland, Zeeland en Vlaanderen, te Calais en het land van Guise; hij kreeg grote giften voor de verdere uitbouw en het onderhoud van het klooster.

In augustus van het jaar 1490 zegende de suffragaan van Turnhout, meester Gilles (Egidius) Bardemaker, twee kleine klokken; 6 maart 1493 had de eerste inzegening van de kerk plaats door dezelfde suffragaan en het H. Sacrament des Altaars werd voor het eerst uitgesteld. Het metselwerk van het zusterkoor werd in het jaar 1498 afgemaakt. Het koor en 3 altaren werden gewijd op 25 maart 1499 en 8 dagen later het kerkhof. Het klooster heette O.L. Vrouw van Sion.

Op 14 juli 1505 visiteerde de generaal Petrus Terrasse het klooster en zag dat de kerk nog niet geheel voltooid was; er was nog geen pand en geen kapittelzaal, de refter was klein, het dormitorium nog niet geheel klaar en verschillende gebouwen hadden reparatie nodig. Hij verleende daarom broederschapsbrieven, waardoor de weldoeners deel hebben aan de goede werken van de Orde en gaf aan de prior van Gent verlof deze te preken in de diocesen van Keulen, Utrecht, Luik Kamerijk, Doornik en Terwanen.

Het klooster behoorde tot de reguliere observantie; dat was ook de reden waarom de biechtvader en vicarii niet van het klooster van Brugge waren, waar de observantie eerst in 1510 werd ingevoerd, doch bijna altijd van Gent. De generaal Petrus Terrasse verklaarde op 14 juli 1505, dat de prior van Gent, -toen was het Petrus van Beek- altijd vicarius generalis zou zijn over de zusters en dat zij exempt waren van de gewone jurisdictie van de provinciaal van Francia.

De generaal Nicolaas Audet gaf echter op 8 februari 1531 te Brugge aan de zusters verlof om vrij een biechtvader te kiezen uit een klooster van deze of een andere provincie dat in de reguliere observantie leefde. Deze kon zich een socius kiezen uit een gereformeerd convent. Bovendien konden de zusters zich een pater uit een goed gereformeerd convent van deze of een andere provincie tot visitorator en vikarius kiezen, die hen elk jaar of minstens elke twee jaar moest visiteren. Het klooster van Sion was exempt en alleen onderworpen aan de generaal.

Op 1 maart schreef hij uit Venetië en bevestigde de privileges. Hij preees hun observantie en spoorde hen aan hierin te volharden. Hij wees er ook op dat de tegenwoordige provinciaal van Francia een ijveraar voor de hervorming was.

Bij zijn visitatie in 1531 bepaalde Audet, dat de zusters de eerste 6 jaar na hun professie geen stemrecht zouden hebben. Ook Audets opvolger Rubeus keurde op 12 juni 1564 de privileges, door Audet en het generaal kapittel van 1548 geschonken, goed.

Op 2 februari 1571 gaf hij verlof aan de nonnen van St. Dominicus, die van de stad Dartford in het diocees Rochester naar Zeeland gevlucht waren en waarvan er nog maar weinig over waren, om het habijt van St. Dominicus af te leggen en te Brugge dat van de karmelitessen aan te nemen, de plechtige professie af te leggen onder onze reguliere observantie en daarin tot de dood te verblijven. Pius V had het verzoek ondertekend op 13 februari. De overgang schijnt echter geen doorgang te hebben gevonden.

Op 26 december 1577 schreef hij aan de priorin Gertrude Moorhous, dat ze gerust zouden zijn over de visitatie van de provinciaal van Francia, want deze had niet als provinciaal, maar in naam van de generaal gevisiteerd en hij had zeer veel goeds te berichten over hen.

“...Hij schreef zeer veel terug ten uwwen gunste over het leven, de zeden, de vrede en de rust, de religieuze deugd, de goddelijke dienst, de hoogste achting t.o.v. elkaar en hij bewonderde uw armoede...”

Naar het schijnt konden de zusters eerst met 18 jaar geprofest worden.⁶ Voor hun noviciaat waren veel zusters scholieren of “tafelieren” geweest; sommigen leerden er de boeken te schrijven en te verluchten, zoals Cornelia van Wulfskercke, pensionnaire (tafeliere) in 1495; zij deed haar professie in 1501 vóór de 6e mei. (Zij was de 14e religieuze “nonne” van het klooster en stierf op 15 augustus 1540).⁷ Ook nog Liévine Moreel in het jaar 1495.

Anna van Broucxsault was meesteres van de pensionnaires tot 1551. We weten niet of ook andere meisjes hun opvoeding in het klooster hadden.

Het klooster van Sion bezat een Leven en de “Expositio paraenetica” van Johannes Soreth; ook een leven van de legendarische Angela van Bohemen.

De vikarius of visitorator stond dus in dienst van het klooster. Bij het klooster zelf in het Patershuis woonde de biechtvader, ook wel rector genoemd, met één of meer

⁶ Louis Bave	geboren 1509,	professie	4 augustus	1528
Anna Apostole	“ 1517,	“	6 juli	1546
Elisabeth van Rusele	“ 1469,	“	28 oktober	1499
Jacqueline le Gembleur	“ 1489,	“	13 mei	1511

⁷ Temporale van het gehele jaar. Dit temporale (tijdeigen) werd geschreven door Zr. Margarethe Bruuruwe, de zevende geprofeste moniale van het huis Sion in Brugge, van de Orde van de maagdelijke Moeder Gods van de Berg Karmel en werd verlucht door Zr. Cornelia van Wulfskercke, de veertiende geprofeste, op 11 oktober 1505.

medebroeders of medepaters. Ook waren er lekebroeders, die in dienst van het klooster stonden.

De priorinnen van het klooster waren: Agnes Quareyts of Correyts, geboren in 1446 en priorin vanaf 1489 tot aan haar dood, 10 augustus 1497.

Marguerite Clercx of de Clerk, afkomstig uit Ostende, gekozen tot priorin in 1497, na het einde van een jaar deed zij afstand van deze waardigheid, werd opnieuw gekozen tot priorin van 1499 tot 1505, portierster van 1509-1513; subpriorin van 1513 tot 1516 en priorin van 1516 tot 1519. Zij stierf in 1522. Elisabeth van der Rannele was priorin van 1505 tot 1516 en van 1519 tot aan haar dood op 22 oktober 1541. Zij was reeds in 1494 in het klooster.

Margaretha l'Apostole: zij deed haar professie op 10 oktober 1521 en na verschillende jaren prokurate te zijn geweest werd zij 26 oktober 1541 tot priorin gekozen; zij stierf 7 januari 1559. Louis van de Velde deed haar professie op 24 november 1527. In 1559 -zij was toen prokurate- werd zij tot priorin gekozen. Zij vervulde dit officie gedurende 17 jaar, vierde haar jubileum en legde haar waardigheid neer in 1575. In het jaar 1577 was Gertrude Moorkins priorin. Het klooster werd door keizer Jozef II in 1783 opgeheven

KEULEN

Ofschoon Keulen niet tot de Nederlanden behoort, willen we het hier vermelden, omdat het dikwijls als karmelitesklooster vermeld wordt.

Op 1 december 1304 stichtten Christian Taffeler en zijn vrouw Beatrix een begijnhof in de Butgasse. Vanaf het jaar 1503 hadden de begijnen een karmeliet als biechtvader.

Op 23 december 1549 schreef de prior van het karmelietenklooster, Gaspar Doroler, voor hen een soort leefregel of statuten. Hierin is sprake van drie tijdelijke geloften.

Ze hadden geen oratorium, maar bezochten door de week de H. Mis in de karmelietenkerk, 's zondags in de parochie van St. Mauritius.

In het jaar 1565 namen zij met toestemming van de generaal Jean Baptiste Rubeus het habijt van de karmelietenorde aan en legden met Pinksteren hun geloften af in de handen van de provinciaal Mayer. Men kan ze dus van dit ogenblik af beschouwen als reguliere tertiarissen van de Orde van de Karmel. Er waren toen 9 zusters; in 1575 zijn er 12.

Toen de Ordesgeneraal Sylvius op 8 augustus 1603 de "moniales" visiteerde, moest hij vaststellen dat de 7 zusters niet gesluierd waren, geen gelofte van eeuwig slot hadden en met verlof van de priorin uitgingen. Hij schreef voor het Klein Officie van O.L. Vrouw te bidden in het Latijn en niet in het Duits, zoals men tot nu toe gewoon was. Daarnaast bad men het officie van de lekezusters. Het waren dus nog altijd Derde-ordelingen.

Het schijnt dat men in deze eeuw begon met de bouw van een nieuw klooster, dat ook een kapel had.

29 maart 1653 gaf de generaal Filipini verlof om de zusters het "grijze" habijt van de hervorming van Touraine te geven met zwarte sluier. Het is mogelijk maar niet zeker dat ze van toen af moniales werden. In 1802 werd het klooster door de Fransen opgeheven.

KONSTITUTIES

“Men zal hun zonder enige verandering, maar onder de naam van karmelitessen de Regel en de Konstituties van de Paters geven”, schreef de historicus B. Zimmerman O.C.D. We hebben reeds gezien, dat Soreth in het jaar 1452 voor de zusters in Geldern schreef, dat de prior van Geldern ook “moet zorgen voor het Ordeskleed en voor de levenswijze overeenkomstig de geschiktheid van personen en plaats”.

Hier is dus geen sprake van een blinde oplegging van de konstituties van de paters, die in hun geheel zeker niet voor de zusters toepasselijk zijn. In het jaar 1453 schreef hij hun enige “conditione et decreta” voor, die ons echter niet bekend zijn. In het jaar 1455 gaf hij verschillende richtlijnen voor de zusters in Nieukerk, die wel in hun konstituties zullen zijn opgenomen. Daar hij zelf geen Nederlands kende, droeg hij de vikarius, Petrus in Domo op, “te zorgen overeenkomstig de Regel van onze Orde en vooral ook overeenkomstig deze onze konstituties ter beveiliging van uw zwakke krachten.... Eveneens dragen wij aan onze vikarius op, dat hij, of een geleerde confrater, de Regel en onze konstituties, voorzover zij van belang zijn voor uw staat in de volkstaal te vertalen”.

Ook hier wordt dus uit de konstituties van de paters alleen overgenomen wat voor de zusters dienstig is en er worden nieuwe bepalingen bijgevoegd, die o.a. op het slot betrekking hebben. Wat de Regel betreft heeft de Karmel nooit een afzonderlijke Regel gehad voor de Tweede Orde, daar die voor de Eerste onveranderd kan worden overgenomen.

Soreth was zelf betrokken bij de oprichting van de kloosters in het Luikse, in Brabant en Bretagne en zijn eerste biograaf zegt, dat hij zichzelf bezig hield met hun geestelijk onderricht en de kloosterdiscipline. In Luik gaf Soreth zelf konstituties. In oude boeken van ditzelfde klooster staat het volgende opgetekend: “...aan al dezen gaf hij het habijt en de konstituties van onze Orde en leerde hun de karmelitaanse geest”.

Men mag als zeker aannemen, dat hij dezelfde konstituties ook aan de naburige kloosters van Dinant, Huy en Namen gaf en dat de zusters die in 1463 vanuit Luik naar Bretagne en in 1469 naar Vilvoorde vertrokken, dezelfde konstituties meenamen.

In Vilvoorde zal men deze Franse konstituties spoedig in het Brabants vertaald hebben. Nog omstreeks het jaar 1640 bezaten de zusters de konstituties van Soreth waarnaar de provinciaal verwees: “Ten tweede in materie van de clausure ofte slot sal men scherpelijck onderhouden ‘t ghene de statuten van den salighen Vader Johannes Soreth beschrijven in het eerste capittel: “Item niemandt en sal spreken”, etc”.

Maar reeds twee jaar na de dood van Soreth spreekt zijn opvolger Christophorus Martignoni in een brief van 12 oktober 1472 aan de zusters van Vilvoorde over deze “Statuten” van zijn voorganger en haalt er enkele passages uit aan, die over de gewetensverklaring handelen en die sommigen als biecht opvatten.

“...Vervolgens is ons meegeedeeld dat er sommige vermetelen van onze Orde zijn die niet schromen de rechte wegen des Heren en de vrome instellingen van onze voorganger, die u door hem ter onderhouding waren gegeven, neer te halen en in diskrediet te brengen. Vooral de bepaling in de rubriek over het aannemen van zusters, waar staat: “De zuster moet gewillig en zonder dralen haar bekoringen openbaren”. Zo ook de rubriek over de instructie van de novicen, waar het luidt: “De novice zal aan haar magistra haar gemoed openbaren en zij zal geen gedachten koesteren die zij niet aan haar of aan de priorin bekend maakt. Welke bekoring haar ook overvalt, zij zal ze openbaren en haar raad opvolgen”.

Welnu, de eerste van deze passages komt ook voor in de konstituties van Notre Dame de Couëts in Bretagne en in een uittreksel van de konstituties van Huy. De tweede alleen in de konstituties van Couëts, daar de corresponderende rubriek van Huy niet bij de uittreksels behoort.

COUËTS

Over de vereiste voor de intrede in het klooster, Rubriek 14, (p. 124 - 125)

....en de gewoonten en gesteltenissen van de meisjes worden nauwlettend gadegeslagen;

of zij zachtmoedig, handelbaar, geduldig en onderworpen zijn bij een terechtwijzing zonder kwaad of woedend te worden;

of ze zich in hun nederig eenvoudig habijt kunnen schikken tussen andere dienaressen van God;

of ze vlug zijn om een raad op te volgen en hun eigen wil en gevoel opzij kunnen zetten;

of ze het stilzwijgen onderhouden en graag naar het koorgebed en de meditatie gaan;

of ze godvruchtig en blij zijn in vasten en werk en of ze *bereid zijn zich te beschuldigen en hun bekoringen te openbaren aan hun overste*, waaruit men dan kan bewijzen of zij de religieuze geest hebben en in alles de wereld hebben verlaten.

Over de instructie van de novicen. Rubriek 15 (p. 131)

Gedachten en bekoringen van hun hart zullen zij aan hun meesteres openbaren of aan de priorin en hun raad opvolgen; of tenminste aan hun overste of biechtvader en als zij ze hun medezuster openbaren, zullen zij worden gestraft of weggezonden.

Uit de vergelijking blijkt, dat ook de context van de konstituties in Les Couëts en Huy hetzelfde is, of op dezelfde tekst teruggaat; de passages over de gewetensverklaring zijn in Les Couëts verzwakt door er ook de biechtvader bij te noemen.

In de Spaanse konstituties, die dikwijls woordelijk overeenkomen met de konstituties van Les Couëts en van Huy ontbreken deze passages; waarschijnlijk zijn ze echter kort samengevat in het volgende:

“Men sla hun gewoonten en gesteltenis gade; en daarna worde langzamerhand hun geringschatting van de wereld en van zichzelf door nederige en harde dingen op de proef gesteld en eveneens sla men acht op de ijver in de devotie voor het gebed en de biecht”. (Rubriek 11: over het opnemen van de monialen).

Het blijkt dus dat de kloosters van Luik, Dinant, Huy, Namen, Vilvoorde en een klooster in Spanje konstituties bezaten, die een gemeenschappelijke oorsprong hadden, welke van Soreth afkomstig was. Men kan zich afvragen of ook de kloosters in Geldern, Nieuwerk, Haarlem, Rotterdam en Brugge deze konstituties bezaten. Deze zullen wel teruggaan op de konstituties van Geldern en Nieuwerk en werden door Petrus in Domo samengesteld; maar het is mogelijk, dat Soreth een Latijnse vertaling ervan gebruikt heeft, of, dat Soreth zijn konstituties voor de zusters in het Latijn heeft geschreven (latijnse tekst in het klooster van

HUY

Over de inkleding van de novicen.

...is het vooral goed nauwlettend hun gewoonte gade te slaan en in het bijzonder of zij zachtmoedig, handelbaar en geduldig zijn, wanneer men hen terechtwijst;

of zij standvastig zijn in hun voornemen, of zij geen acht geven op wereldse sier en pracht maar deze misprijzen en genoeg nemen met een slecht en nederig habijt en zich toeleggen op de nederigheid; of zij direct klaar staan voor alles wat moeilijk is, door versterving van hun eigen gevoel, door het onderhouden van het stilzwijgen; of zij graag naar het koorgebed en de meditatie gaan en godvruchtig en blij zijn in vasten en nachtwake; *of zij bereid zijn zich te beschuldigen en hun bekoringen te openbaren*. Als het zo is kan men bewijzen, dat zij de wereld werkelijk hebben verlaten.

Nazareth) en ook in de andere kloosters heeft ingevoerd.

Hierop zou kunnen wijzen, dat in de konstituties van Bretagne voorkomt:

“volgens de gewoonte van onze heilige Orde naar het gebruik van het H. Graf te Jeruzalem met de ceremonies op de verschuldigde wijze stipt te onderhouden, terwijl gij alle andere ceremonies van begijnen en niet-regulieren kunt laten vervallen”. (Verg. Nieuwkerk)

Daar de kloosters in Bretagne nooit begijnhof geweest waren en ook te Luik niet -waar zij vandaan kwamen- schijnt dit op Geldern en Nieuwkerk te duiden. In dat geval zouden de zusters in de Nederlanden dezelfde konstituties hebben gehad.

HET SLOT

“Het slot (van de karmelitessen) was dat van de paters, dus in het geheel niet streng”, beweert Zimmerman. We hebben reeds gezien, dat Soreth zelf in 1545 aan Nieuwkerk een tamelijk strenge klausuur voorschreef, dat ook Dinant, Luik en andere kloosters klausuur kenden. Maar er is meer. De zusters hadden ook gelofte van “eeuwig slot”. De professieformule van Vilvoorde luidde in de 15^e eeuw:

“Ego soror N. facio professionem meam et promitto obedientiam Deo et beatae Marie Dei genitricis de Monte Carmeli et fratri N., priori generali totius Ordinis eiusdem Dei genitricis Marie de Monte Carmeli suisque successoribus ac priorisse huius loci sibi que succedentibus cum perpetua continentia et abdicatione proprietatis secundum regulam dicti Ordinis sub perpetua clausura usque mortem”.

Hiermee stemt overeen de professie van Francisca Ambosia in Bretagne:

“Ego soror Francisca d’Amboise facio professionem meam, et promitto Deo obedientiam et B. Dei Gen. Mariae de Monte-Carmelo, et tibi Fratri Joanni Soreth, Priori generali Ordinis eiusdem Dei Genitricis de Monte-Carmelo, tuisque successoribus canonice intransitibus, ac priorissae huius loci et sibi succedentibus, cum perpetua continentia et abdicatione proprietatis, secundum regulam eiusdem Ordinis, usque ad mortem cum perpetua clausura”.

De textuele overeenkomst van beide formules wijst reeds op beider oorsprong, het klooster van Luik. De professieformule van Huy verschilt enigszins:

Ego soror N. fac...? promitto Deo et Beatae Mariae Virgini suae Matri et Fratri N. Priori generali Ordinis eiusdem Dei genitricis de Monte Carmeli suisque successoribus priorissae huius loci et sibi succedentibus obedientiam secundum regulam dicti Ordinis cum castitate et abdicatione proprietatis usque ad mortem sub perpetua clausura”.

Als men deze formule met de professieformule van de fraters vergelijkt, ziet men onmiddellijk dat ook Huy op dezelfde bron teruggaat.⁸

Maar alleen de moniales of de gesluisde zusters legden deze gelofte van eeuwig slot af; de lekezusters niet.⁹

Ook in Brugge bestond dezelfde gewoonte, zoals blijkt bij enkele zusters die wegens ziekte het koor niet konden volgen en wel gelofte deden van eeuwig slot, maar niet de sluier ontvingen. Marie Haghe deed haar professie op 8 augustus 1512, zonder sluier en scapulier, maar zij beloofde eeuwig slot, want zij kon wegens ziekte niet volgens de regel leven. Er werd echter overeengekomen, dat zij moniale zou worden, wanneer haar gezondheid dit toeliet. Later wordt zij “nonne”, moniale genoemd. Anne Ryngout beloofde “familiale” en “besloten” te blijven, want omdat zij maar één arm had mocht zij geen moniale zijn.

De lekezusters konden dus het slot verlaten om boodschappen te doen, zoals ook Soreth in Nieuwkerk had toegestaan. In de brief aan Nieuwkerk van het jaar 1455 wordt het betreden van het slot door mannen, ook van de biechtvaders, behalve voor het toedienen

⁸ Ego frater N. facio professionem meam et promitto obedientiam Deo et beatae Marie Virgini de Monte Carmeli, et tibi fratri N., priori generali fratrum ordinis beatae Dei genitricis Marie de Monte Carmeli, tuisque successoribus secundum regulam predicti ordinis usque ad mortem. (Const. 1499)

⁹ “Indien het een moniaal (gesluisde zuster) betreft, wordt “sub perpetua clausura” toegevoegd na de professieformule; indien het een niet-gesluisde betreft, wordt dit niet toegevoegd”. (Brussel II 397, 216v.) “sub perpetua clausura” gelden alleen voor hen die gesluisd zijn”. (A.O. II Gallo-Belgica 3, Huy, -32r)

van de H. Sacramenten aan de zieken, volstrekt verboden; er wordt echter niet over vrouwen gesproken. Wij weten niet of in de andere kloosters vrouwen konden worden toegelaten. Wel schijnt het, dat de scholieren, die eigenlijk postulanten waren, binnen het slot woonden, zoals ook na Trente gebruikelijk was. In een zeldzaam geval woonde een adellijke dame misschien ook binnen het slot, zoals de weduwe van Karel de Stoute te Vilvoorde en in Brugge Agnes Danckaert, weduwe van Pierre d'Assoneville (gestorven op 13 december 1569, in de leeftijd van 84 jaar, na ongeveer 5 jaar in het klooster te hebben gewoond).

Over de materiële inrichting van het slot is weinig bekend. Aan de zusters in Nieukerk schreef Soreth in 1455 een spreekkamer voor, "zoals andere religieuzen die hadden". Zijn konstituties bevatten een hoofdstuk over het slot. In Brugge had men een klein venster waardoor de zusters communiceerden. Als de bepalingen in de konstituties van Bretagne en Spanje reeds van Soreth afkomstig zijn, dan heeft hij reeds het traliewerk, zwart gordijn en rol voorgeschreven, zoals dit bij de moniales nog altijd gebruikelijk is.

DE REGULIERE OBSERVANTIE

"De karmelitessen waren niet gehouden tot strikte armoede", is nog een bewering van Zimmerman. (Zimmerman maakt de toestand in het klooster van de Menswording te Avila normatief voor heel de Orde). Johannes Soreth was de grote voorvechter van de beweging voor de hervorming van de Orde in brede zin, en die in strikte zin werd met een speciale naam "reguliere observantie" genoemd. De hoofdzaak van deze observantie was juist de strikte armoede en de afstand van alle eigendom, met het volmaakte gemeenschappelijke leven: gemeenschappelijke refter, gemeenschappelijk koor voor allen zonder uitzonderingen en dispensaties. Deze strikte observantie werd door Soreth zelf in de Nederlanden en Nederduitsland doorgevoerd; de nieuw opgerichte kloosters behoorden allen daartoe.

In de oprichtingsbrieven van Geldern en Nieukerk wordt de reguliere observantie niet vermeld, maar als vikarius van Nieukerk, Petrus in Domo, in 1455 dezelfde is als Petrus van Nieukerk, die van 1452 tot 1455 vikarius van de provinciaal was voor de invoering van de observantie in Nederduitsland en daarna Provinciaal, zal hij zeker voor de observantie geijverd hebben. Onder de normen die Soreth in 1455 aan Nieukerk gaf, behoort ook de gemeenschappelijke refter. Het klooster der paters te Geldern voerde in 1468 de observantie in. De karmelieten in Haarlem behoorden reeds in 1455 tot de reguliere observantie, zodat ook de zusterskloosters van Haarlem en Rotterdam, die onder hun leiding stonden, daartoe behoord zullen hebben.

Over het klooster in Dinant hebben we geen gegevens, ofschoon het wel overeengestemd zal hebben met de twee kloosters die er uit voortkwamen, Huy en Namen, maar in de stichtingsbrieven van Louis de Bourbon voor Luik, Huy en Namen wordt gesproken over de reguliere observantie.

De kloosters worden juist vanwege de observantie onder de visitatie van Soreth geplaatst en bij zijn afwezigheid onder de prior van het karmelietenklooster van Luik, welk klooster door Soreth behoorlijk gereformeerd is. Mocht Luik echter verslappen, dan zou de prior van het dichtstbijzijnde observantieklooster vikarius zijn. Vilvoorde behoorde vanaf de oprichting tot de reguliere observantie op dezelfde wijze als Luik. (... in het klooster van genoemde zusters en Orde onder eeuwig slot en de reguliere observantie volgens het voorbeeld van het klooster van dezelfde zusters in Luik. Honofrius, 4 januari 1469).

En ook Soreth legde zelf hierop de nadruk:

"opdat daar die zusters die er nu zijn een welgevallige dienst kunnen betonen aan de Allerhoogste en de gelofte die hun lippen hebben uitgesproken volgens de instellingen van de reguliere observantie onder eeuwig slot, volgens de formule van haar professie getrouw onderhouden". (9 oktober 1469).

Dat ook Brugge tot de reguliere observantie behoorde blijkt uit het feit, dat ze hun vikarius en biechtvaders uit Gent of andere gereformeerde kloosters hadden. De karmelieten van Brugge gingen eerst in 1510 tot de observantie over. Het blijkt verder uit de brieven van Terrasse in het jaar 1505, van Audet in 1531 en van Rubeus in 1577.

Het feit dat de zusters tot de observantie behoorden sloot in dat zij niet zelf het beheer of vruchtgebruik van dos of andere inkomsten hadden, maar dat alles van de communiteit was; dat zij niet apart op hun kamer eten klaar maakten of gebruikten; dat de zusters van adellijke afkomst geen aparte titels, voorrang, of eigen dienstmeisjes er op nahielden. Alle zusters heetten soeurs (zusters); alleen de priorin en de ex-priorinnen werden "Mater" genoemd. (De karmelitessen heetten zusters, zoals de karmelieten broeders werden genoemd. Moniale is het vrouwelijke woord van monnik. Het woord moniale wordt alleen gebruikt om de juridische verplichtingen tot koorgebed en slot aan te geven).

Een bijzondere zorg besteedde Soreth aan het koorgebed, dat niet gereciteerd maar gezongen werd; ook de conventsmis was gezongen. De metten hield men te middernacht, zoals bij de geschoeide karmelitessen in Nederland, België en Duitsland nog altijd gebruikelijk is. We zien dus in de Nederlanden een tamelijk homogene groep kloosters, welke vanaf haar oprichting reeds tot de tweede Orde gerekend moeten worden en die dezelfde levenswijze en waarschijnlijk ook dezelfde konstituties hadden, ondanks het feit dat ze tot 2 ordesprovincies hoorden. Alleen de ontwikkeling van het klooster in Keulen is anders; maar dit behoorde ook niet tot de Nederlanden. Eén van de kenmerken is dat alle tot de reguliere observantie behoorden, zoals ook de kloosters van de paters in de 16e eeuw. Wel is het waar dat na de godsdienstoorlogen omstreeks 1600, toen sommige zusters lange jaren buiten het klooster dat verwoest was, hadden moeten leven, het slot verslapt was en in enkele kloosters ook de observantie, maar dit valt buiten het kader van dit artikel.

De zalige Johannes Soreth gaf aan de meeste kloosters in de Nederlanden niet alleen het ontstaan, maar bepaalde ook zelf de levenswijze en ook daarom is hij de stichter van de Tweede Orde van Karmel.

BIJLAGE: Leidraad voor het Geestelijk Leven voor de Zusters Carmelitessen, meer in het bijzonder voor de Zusters te Namen. Thomas de Lemborc

1. De schrijver is door God met een grote liefde tot de Zusters vervuld. En uit die overvloed van liefde leest hij uit de heilige boeken samen, wat daarin tot haar leer geschreven staat. Zo zal hij, hoewel afwezig, met zijn lessen bij haar zijn. Zij zullen hem dankbaar zijn en hem van haar zijde haar liefde schenken.

2. Het leven op de Carmel is een uitverkiezing als van Esther door koning Assuerus. Vastie wilde haar schoonheid niet tonen. De Koning wil bruiden, die Hem haar schoonheid laten zien en volgens het Hooglied, Hfdst. V. moeten dezen wit en rood zijn. Dezen vindt de Bruidegom in de kloosters, waar Hij zijn bruiden vindt bekleed met het blanke kleed der zuiverheid en rood in de gloed van het vuur der liefde. Gelijk Jezus bij zijn Apostelen binnenkwam, terwijl de deuren gesloten waren, zo zal hij ook te midden van zijn bruiden zijn, als zij de deuren gesloten houden. Ook de Joden moesten in hun tenten gaan en de toegang afgesloten houden, toen God tot hen nederdaalde. De Zusters moeten niet alleen hun huis, maar ook haar lichaam afsluiten, ogen, oren, en mond om alles buiten te sluiten, wat niet van God is. Ingekeerdheid zou Eva en David voor zonde hebben bewaard. In stilzwijgen en ingekeerdheid moeten wij ons hart slechts voor God toegankelijk doen zijn. *Pone ut signaculum super cor tuum.* Dan zal de liefde in uw hart tot een vuur ontstoken worden en gij overvloeien van zoete voldoening, zodat gij vergeet hoe nietig gij zijt en hoe hoog verheven uw bruidegom en vol blijde verwachting uitroepen, dat Hij u een kus van zijn mond zal geven. *Osculetur me osculo oris sui.* Laat Hij de deur zijn van uw hart, die gezegd heeft *Ego sum ostium.* Wie niet door deze deur, dit is door Mij daar binnengaat, is een dief en een rover. Laat niets binnen in uw hart, dan wat hij daar binnenleidt.

3. De bruid moet sterk staan tegen de verleiding van wie haar hart willen binnensluipen. De zinnelijke genoegens zijn als wormen, die de schoonheid aanvreten. Het lichaam is zo vergankelijk. De bruid moet daarin haar schoonheid niet zoeken, maar in haar innerlijk. In haar vereniging met haar bruidegom zijn vier momenten te onderscheiden; de *oblatio*, de *coronatio*, de *velatio* en de *professio*. Door de *oblatio* draagt de bruid zich op aan haar koninklijke bruidegom en wijdt zich aan Hem toe, terwijl Hij haar offer aanneemt en de bewaarder wordt van haar zuiverheid. Door de *coronatio* wordt zij door Hem gekroond tot koningin in zijn rijk, gelijk ook Esther door Assuerus tot de koninklijke waardigheid werd verheven. God is haar bruidegom, zijn rijk is haar rijksgebied. Haar *velatio* is het zinnebeeld, dat zij geen oog meer heeft voor de wereld, die voor haar in het donker gehuld is. Alleen op God is haar oog gericht. Door de *professio* belijdt zij haar gelijkvormigheid met de wil en de oordelen Gods. Zij spreekt zijn woorden, belijdt hetgeen Hij haar als de waarheid voorhoudt. Nu zegt zij tot de rovers die haar hart bestormen, dat zij zijn bruid is, Hem toebehoort.

4. De bruid zal nu zijn als Sara, dat is prinses, brandstof lijden. Prinses is zij omdat zij meesteres is gemaakt over haar hartstochten en kwade neigingen en niemand boven zijn krachten wordt beproefd, God ons wel zijn genade geeft, maar ons vrij in zijn dienst wil laten leven. Als brandstof zal zij door de gloed van het verkeer met God verwarmd worden en zelf ontstoken zal zij haar gloed nog mededelen aan anderen. Lijden zal zij moeten op zich nemen, omdat haar Bruidegom met doornen gekroond, mag zij niet toegeven aan wekelijkheid, maar met Hem de kelk des heils moeten drinken. Zij heeft zich geheel ten offer gebracht. Zij moet zich ook geheel aan Hem geven.

5. Dan zal Hij haar een heerlijkheid bereiden, waarvan zij geen begrip heeft, noch in de verbeelding van de mens is opgekomen. *Lectulus noster floridus.* Hij is de bloem des velds. Zij is de blanke lelie tussen de doornen, de rode bloem in het groene veld. Hij woont in de ziel en rust er. Inderdaad is met Hem verenigd voor de ziel het bed vol bloemen. Mijn huis, zo zegt Hij verder, is een huis van gebed. Met God moeten wij ons in de eenzaamheid terugtrekken. Daar zal Hij spreken tot ons hart.

6. Wat is er zoeter en heerlijker dan dit bewustzijn van vereniging met God, door Hem in de armen worden gesloten, door zijn mond worden gekust. Een met God door de genade. Maar zelden komen deze gelukkige ogenblikken en het huis waar God woont, is maar klein. Slechts nu en dan laat Hij de ziel er binnen. Luister dan naar Hem. Vertrouwelijk moet gij er met Hem omgaan. Zijn mond ademt zoetheid en van zijn lippen vloeit honing. Wat een geluk te schouwen op Hem, wien te zien het geluk is der Engelen. Laeti qui habitant in domo Domine.

7. Hij nodigt zijn geliefden uit, binnen te gaan in zijn tuin en er de vruchten van te eten. De ziel is als een tuin, waarin God zijn welbehagen heeft en waarin Hij de hovenier is. Hij wil er de lelie zien van de zuiverheid, de roos der liefde, het viooltje van de ootmoed, de mirre van boetvaardigheid en versterving, de hysop der reinheid, de mirt der matigheid, de olijf der barmhartigheid en de wijnstok der geestelijke vreugde. De Bruidegom geeft ons zijn eigen vlees tot spijs en aan het hemels gastmaal, dat Hij heeft bereid, spreekt Hij met ons op de meest beminnelijke wijze en ziet Hij ons aan met de ogen van zijn barmhartigheid.

Hij bemint zijn bruid en prijst haar om haar schoonheid, die Hijzelf haar heeft verleend. Gij hebt Hem gewond met een van uw ogen. Hij wil zich voeden - pascitur inter liliis - met uw deugden. Als Hij u gehoorzaam ziet, daalt Hij tot u af en geeft u de vruchten van zijn tuin, d.i. Hij vervult u met zijn heerlijkheid. Als de Engelen zich verheugen over de bekering van een zondaar, hoe zullen zij zich verlustigen in de aanschouwing van hun Heer, die u tot zijn gast heeft gemaakt en u met weldaden overlaadt.

8. Het is zijn vermaak te zijn met de kinderen der mensen. Hij is op jacht gegaan en heeft niet de engelen, maar de mensen tot zijn buit gekozen. Op jacht schiet de jager het edelste wild. Ziet de bruidegom staat aan uw deur en klopt. Doe Hem open. Hij wil u deelgenoot maken van zijn rijk.

9. Open uw hart niet voor de duivel en geef hem geen voedsel door uw hoogmoed, ijdelheid, afgunst, ongehoorzaamheid, kwaadspreken, ontevredenheid, naijver, onenigheid, afkeer en luiheid. Ledigheid is des duivels oorkussen. Terwijl de ijverigen in het koor staan, blijft de luiaard te bed. De duivel komt niet slechts als de luiaard zich tot rusten zet, maar ook in de slaap verontrust hij ons, en als het uur van slapen voorbij is en men verder wakker ligt, komt hij weer met zijn gedachten en inspraken. Wij moeten ons voegen bij de Engelen, die Gods lof zingen, en niet bij de duivelen, die de lof trachten te verhinderen. Wij moeten gaarne en vol vreugde naar het koor gaan en God loven om zijn barmhartigheid en niet te licht toegeven aan een gevoel van ziekte of zwakheid, dat ons er van verwijderd zou willen houden.

10. Is men in het klooster op goede werken en op de lof van God bedacht, dan heeft God daarin zijn welbehagen. Gaat de Bruidegom tegemoet, halverwege zal Hij u reeds tegemoet snellen, Hij zegt: Venite filii audite me timorem Domini docebo vos. Bewandel de weg des Heren, de weg van regel en constitutie. Als het u zwaar valt, venite et videte, si est dolor sicut dolor meus. Zie, hoe de goede Heer Jezus heel zijn leven u in lijden en miskennis is voorgegaan. Lees in de H.Schrift en voeg u bij Hem. Hij zal u met zoetheid vervullen. Van het gebed moet gij komen tot overweging, van de overweging tot de beschouwing om na de rust der beschouwing weer te komen tot werkzaamheid in de goede daad. Bedenk, hoe het lichaam de ziel drukt en het vlees begeert tegen de geest. Maar gekroond zal worden, die de goede strijd heeft gestreden. Gij moet vol schaamte zijn over uw tekortkomingen, maar van de andere kant op God vertrouwen, die tot u zegt, dat Hij met u strijdt en u ter overweging voert. Hij zegt u, dat gij van nu af de zijne zijt. Als gij volhardt in zijn liefde, dan zal Hij voortgaan met u zijn genade te schenken. Gij zult één geest met Hem worden. Laat God niet langer neerzien op uw zonden, waarover gij u moet schamen, maar loof zijn barmhartigheid, dat Hij u heeft meegenomen om te zaaien en te planten en vruchten voort te brengen op uw tijd. Bezaai het veld van uw hart met de rogge van strenge boetvaardigheid en met de tarwe der reinheid, plant in uw hart de wijnstok, opdat hij in u voortbrengt levend geloof, vaste hoop en ware liefde.

Zijn druiventrossen mogen u de wijn der rouwmoedigheid geven, de wijn van godsvrucht die ons hart verblijdt, de wijn die maagden kweekt, de wijn die op aarde mensen vormt voor de hemel. Welk een glorie is u bereid. Als maagden leeft gij op aarde als de engelen in de hemel. Zelfs aan de prins de Apostelen is deze glorie niet geschonken. Bij uw lofzangen ter ere Gods, waarbij gij u schaart rondom uw Bruidegom, gaat de H.Maagd Maria u voor en leidt zij uw zang. Wat een zoete symphonie, wat een hemelse melodie, waar de gehele H.Drievuldigheid met welgevallen naar luistert. Moet gij niet uitroepen: Ik zal mij verheugen in mijn Heer en mij verblijden in mijn God, Jezus, mijn Bruidegom. (164 Onderaan recto)

*Bron: .Ms. 15e eeuw f.156-217; Koninklijke Bibliotheek Brussel 3363 (II 2243) f.122-145v.
La vie des suers de Notre Dame. Escript par frere Thomas de Lemborc por les suers de Carmes de Namur prijes por li.*

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inleiding	4
Geldern [1452]	4
Nieuwerkerk [1455]	5
Dinant [1455]	6
Luik [1457]	7
Haarlem [1466]	9
Huy [1466]	10
Namen [1468]	12
Vilvoorde [1469]	14
Levenswijze	16
Rotterdam [1482]	18
Brugge [1487]	19
Keulen	21
Konstituties	22
Het Slot	24
De Reguliere Observantie	25
BIJLAGE: Thomas van Lemborc, <i>Leiddraad voor het Geestelijk Leven voor de Zusters Carmelitessen, meer in het bijzonder voor de Zusters te Namen.</i>	27

